

Andrej
Hieng

Čarodej

(Odlomek iz romana.

Konec prihodnjíč)

Ko nevihta dozori, se psi sprožijo v lajanje. Tisto popoldne je zorela počasi in spočetka je bilo le kdaj pa kdaj slišati tožeče revskanje, ki se je ob rožljanju verig prenašalo z dvorišča na dvorišče; pod večer sta se oglasila mesarjev in dekanov bernardinec, hkrati z grmenjem.

Na trgu je bilo čedalje več ljudi, celo več kakor na semanje dni. Obrtniki in prodajalci so stali na pragih delavnic ali prodajaln, kjer

so že navsezgoraj gorele svetilke. Vajenci so tekali v gostilne ter se vračali z vrčki piva, da so na pločnikih ostajale bele sledi. Neznani ljudje so se ogovarjali, besede so preskakovale od skupine do skupine, kot da jih družijo nekakšna nepojasnjena, a neubranljiva vročica. Bilo je dosti voz iz okolice, konjska scalnica se je razlivala po prahu, medeninasto okrasje na komatih se je pobliskavalo, ko so živali opletale z glavami. Pod hudournim oblakom, ki je zaslanjal célo zahodno stran, so se slemena skrilastih streh srebrila kakor hrbti rib; od časa do časa je žarek predrl oblak, strupeno rumena svetloba je pljusnila čez obraze. Pri »Kroni« sta se menjavala dva harmonikarja.

Kotnik se je začel oblačiti takoj po odhodu gostov. Med česanjem, ko je v zrcalu opazoval svoj obraz, na katerem se je bila olivna polt prebarvala v pepelnato, je pomislil, da bo imel čez nekaj dni novo obličje; ta misel ga je navdajala z lahkoto, kakršno bržčas okušajo obsojenci, kadar jim sporoče dokončno sodbo. Minka je potrkala na vrata in zaklicala, da sta dami pripravljene. Čakali sta ga na vrhu stopnišča. V veži je stala poslovodjeva starejša hčerka z dežniki, kajti nadejati se je bilo nevihte z obilnim dežjem. Vse sobe so bile razsvetljene, Minka pa je še posebej držala v rokah petrolejko, od katere so se utrinjali cekinasti pobleski po toaletah. Žena je imela čez rame ognjene čipke. Irma ozko štolo iz veveric; ženina obleka je bila iz malinastega tafta, Irmina se je zdela penasta, kopica naborkov, nilsko zelen muslin, in v tej kopici se je dekletovo mišičasto telo obračalo z nenejano milino. Nasmehnil se jima je, rekoč, da je pri volji odigrati komedijo do konca; žena mu je vrnila smehljaj, ki pa se je pod plastjo pudra zganil komaj toliko, kot se zgane ledena roža, če na šipo posije sonce.

Potem je pripomnil, kako ga neprestano presenečata, ta hip, recimo, z oblekami; res jih ni nikoli videl, ni vedel, kdaj so bile naročene in kdaj pritihotapljene v hišo.

Šli so po stopnicah. Žena je odvrnila, naj nikar ne misli, da v takem gnezdu, kakršno je Resno, ni skrivnosti; nikoli ne izvemo vsega o ljudeh, čeravno jih imamo pred nosom.

Stanovanjski bloki in vrtičkarstvo. Na tej strani se je mesto razlezlo za dva kilometra.

— Tamle je naša hiša, je pokazal Dušan. — Obzidali so jo z bloki, kot vidite. Včasih je bila to domačija na samem. Še se bo zidalo, hiša bo neizbežno padla. Vesel sem, ker bo padla, enkrat mora biti starih zoprnosti konec. Moji mili sorodniki špekulirajo, kaj vse bojo izvlekli iz prodaje, zato so se tako potuhnjeno sprenevedali, ko sem prišel na očetov pogreb.

Nato Peter: Jaz pa ne vem . . .

— Česa ne veste?

— Kje je hiša mojih prednikov.

— Beseda ni konj. Vsi ljudje vse vedo.

Azra: Ne bo je iskal!

Komaj so stopili na trg, je Kotnik ulovil v pogled, kar se je dogajalo okoli Šalamunove rezidence; prav ta izraz mu je prišel na misel: po sobah prvega nadstropja so gorele luči, za zavesami so se prikazovale sence mnogih postavačev, vežna vrata so bila na stežaj odprta, v veži je stala miza, za mizo je sedel nekakšen pisar, ljudje so pritiskali proti veži, zvečine mlajši možje iz okolice, nekateri so bili videti pijani in so se med popisovanjem oberoč opirali ob pisarjevo mizo, drugi so se motovili, kot da jih zadržuje nekakšen sram.

Ni maral premišljati, ali se tako velikopotezno odkupujejo zemljišča za zidavo ali pa žid že vnaprej najema delavce.

Čitalnica je bila oddaljena dvesto metrov, ampak zaradi gneče se je zdelo dlje; prapor je opletal nad vhodom, med dvema svetilkama, ki so ju namestili prav za to priložnost: vzdigoval se je namreč veter, da je po soparičnem somraku nosilo prah in papirje in slamo, da so škripale polknice in da so se moški držali za klobuke. Grmenje se je mešalo s hropenjem harmonik, s popevanjem pijancev. Kotnikovi dami sta odzdravljali, njemu pa so se obrazi nekako razlivali. Zaslišal je hripav klic:

— Ravno tegale je še manjkalo!

Ni veljalo njemu; videl je: izza ogla pri »Kroni« je planil rumen, razkuštran pes, kakor bi mu gorelo za petami; Kotnik ga je poznal, ponavadi je bil priklenjen na dvorišču hiralnice; obstal je pred vrvežem, pred lučmi, pred bliskavicami, od katerih so se mu užigale zenice, podobne slepim zrcalcem, dlaka na hrbtu se mu je ježila, ni vedel ne kod ne kam, nemara je hotel zbežati nazaj v temo; ljudje so ga dočakali z brlizganjem ter s smehom, kot da se je prikazala neznana, malce smešna pošast, in kot da je to uro, ta dan, vsaka reč neznansko burkasta; prihulil se je k tlom, iščoč izhoda, toda tisti trenutek je z dvorišča sedlarja Jamnika skočil ovčar, ki so ga pod večer odklenili z verige.

— Daj ga, Nero! je bilo slišati iz delavnice.

Punčka z dežniki se je stisnila ob zid. Klic se je kar razmnoževal in živali sta mahoma planili druga v drugo. Ljudje so napravili obroč. Svetlobe so padale od vseh strani, z leve in z desne, iz prodajaln, iz oken v prvem nadstropju, vmes so bili pasovi teme; kadar sta živali zašli v senco, iz katere so se bleščale le še oči in zobje, kadar se je klobčič za hip odmotal, so ženske zavriskale. Drobčen pijanec je skakal po krogu, predirljivo je piskal na prste, oblit z znojem, kdaj pa kdaj ga je kdo sunil v hrbet, da se je opotekel.

Kotnik je iz profila videl tudi svoji ženski.

Žena je imela odprta usta, z jezikom si je gladila ustnico, nasmeh je poglobljajal zarezo, potegnjeno od nosnic do brade; Irma je pripirala oči, veke so ji utripale.

— Daj ga, Nero! Stisni ga za vrat!

Ravno tedaj je od Spodnjega trga priropotal voz, ki sta ga najela Depupisa. Zavozil je v gnečo, a konj se je plašil, voznik je moral zatezati vajeti, nazadnje je obstal. Črna ženska se je vzdignila s sedeža, da bi videla, kaj se godi. Plamen laterne na kozlu se je zvijal ob njej, pa je bil taft kakor perje ptice, če leti nad ognjem. Depupis je pritiskal hrbet k naslonjalu sedeža.

Psa sta se spopadala vse bolj divje, kričanje ju je spodbujalo: prah, ki sta ga vrtinčila, se je iskril v svetlobnem pramenu, dlaka je letela naokrog, s krvjo pomešana slina je škropila po zijalih, po režečih se, spačenih licih.

Adalisa je nenadoma potegnila kočijažu bič iz rok; Kotnik je slišal: — Tule očitno nihče ne zna napraviti reda!

In že se je obesila čez stranico voza in zamahnila. Nekaj ljudi je odskočilo. Zijali so vanjo: sama odprta usta, kakor bi zehali. S krožečimi gibi je sukala bič ter opletala po živalih. Depupis je vidno vztrepetal ob vsakem tlesku. Režanje v množici je zamrlo, zavladata je nekakšna otrplost, da so bili obrazi videti kakor ometani z malto, samo tisti pijanec je še vedno brlizgal na prste. Psa nekaj trenutkov sploh nista zaznavala udarcev, potlej pa je hiralniški cucek nenadoma popustil, odskočil dva koraka in se prihulil. Zadnji udarec mu je priletel na vrh smrčka: presukal se je ko kača iz klobčiča, planil med gledalce ter izginil v temo. Sedlarjev Nero je kazal zobe do vrha dlesni, oči so se mu steklile, jermen mu je opletal pred gobcem, umikal se je po diagonali, nato ritenski.

Adalisa je vrnila kočijažu bič. Preden je spet sedla, se je ozrla naokrog; ugledala je Kotnikove in jih pozdravila s škofovsko kretnjo, z žoltim, globoko urezanim nasmehom.

— Ein Prachtweib! je zamrmrala žena, maháje za odhajajočim vozom.

Oblak prahu, ki ga je veter znova pognal prek trga, je Kotnika za hip oslepil. Nekdo se je zaletel vanj, obenem ga je osmodil žganjast smrad, slišal je pesmico: — Vsi se bomo zapisali, vsi na vojsko se podali! Radetzky je en fajn gospod! a to riganje je sapa nemudoma odnesla. Ko je spregledal — drenjali so se proti Čitalnici, punčka z dežniki se jim je zapletala med noge — je uzrl kaplana in Vojvodičevo gospodinjo. Starko je videl hkrati kot kaplana ali nemara hip pozneje, ni mogel razvozlati.

Fant je bil voščen v obraz, roke so se zdele še prosojnejše. Prihajal je po sredi cestišča, vendar ni kazalo, da bi hotel zbujati pozornost. Ob pasu je držal kadilnico. Oči je imel zaprte ali vsaj priprte; hodil je urno, krčevito, kakor bi se bal lastnega slabištva, ki bi ga utegnilo zavreti in obrniti. Ljudje so se mu umikali, celo pijanci, napravljali so nekakšno gaz iz pobožno zijalastih mask, čeprav je bilo očitno, da ne gre nikogar obhajati. Kotnika je spreletela misel: Morda se je odločil za tisto plavanje, o katerem mi je govoril popoldne . . . Žena ga je pogledala od strani, potem tudi Irmo. Starčevski glas je mrmral: — Jezus, kam nori, zdaj, brez dežnika?! . . . Kaplan pa je hitel proti Spodnjemu trgu, očitno ven iz mesta; ker je bil visok in suhljat, se zlepa ni utrnil v temi.

Nekako vštric z njim — malo zadaj — je Kotnik uzrl prerokovalko, kako se tik ob zidovih prebija s komolci, držeč pod ogrinjalom nekaj ogla-tega; za hip je poškilil čez ramo, videl je, da je smuknila v Šalamunovo vežo.

— Vrnila se je! je tedaj zamrmrala žena.

— Kdo?

— Lepotica za oficirje v Lembergu.

Na mizi prostrane Jezernikove izbe so se kopicili paketi, ob svetilki pa je v naslanjaču sedela Beti, pokrita s klobukom iz marabujevih peres, ki so ji metala narezljane sence čez smehlaj; izgubljena hči iz Lwowa; mati je stala za njenim hrbtom, oče v ozadju, pred praznim okvirom, kjer je bila nekoč dekletova slika; in ta ovalni okvir mu je obdajal glavo in vrat kot zanka.

Meščani so zijali v izbo. Punčka s kitami je naslonila brado na okenski napušč.

Pred čitalnico je bila seveda največja gneča. Starši so vzdigovali otroke na rame. Pod plapolajočim praporom so reditelji razganjali zastonjkarje. Ob vhodu se je postavila lovska družina; možje so imeli optane puške, cevi so se pobliskavale, ker je bila veža močno razsvetljena. Veter je mršil peresa na klobukih.

— Končno, milostljiva! je vzkliknil Kavšek in se preril do gospe Kotnikove. Snel je puško, klobuk, sklonil se je nad njeno dlan; ko se je vzravnal, je malce zamegljeni pogled zdrsnil ob prijateljevem obrazu ter se oddaljil. Grmenje je preglasilo sodnikove komplimente. Potem je prihitel glavni reditelj, Murnikov koncipient, opletal je z rokami, prosil je, naj izvolijo vstopiti.

Dvoranica je bila nabita. Vonj po smrečju — vsepovsod so viseli venci — je komaj za silo premagoval zadah po znoju, ki se je mešal s parfumi in pudrom. Kotniku se je zdelo, da so se vse oči obrnile proti njim; vsakogar je poznal, a bilo je tako, kot bi jih srečal po dolgem času in kot bi se v njegovo zavest vrnili žlobudraje zgodbice, v katerih je imel hlače z zaplatami in srajco brez ovratnika. Koncipient jih je peljal do prve vrste. Izkazalo se je, da so rezervirali le dva sedeža. Kotnik je dejal:

— Izvrstno! Postavil se bom zadaj k vratom. Tam je vsaj nekaj zraka. In tedaj se je med bliskanjem in grmenjem navsezadnje ulilo.

Dež je zabobnel po strehi avtomobila.

Profesor je vzkliknil:

— No, zdaj pa imamo Goethejeve prerokbe! Kateri hudič nas je sploh gnal sem? In kje bomo zdaj našli onega obsedenca! Ubogi možak! Ludvik, kaj če se nam je samo prikazoval? Veliko smo polokali! Kje naj ga iščemo? Moderni časi, cel narod gosposki: vsi sedijo doma! Poglejte: zavesa, zavesice, lestenci, antene in tista idiotska plava luč od televizorjev! Ne vidim več Dušanovega avta! Saj nismo v Londonu! Oh, mirno kri, Sirnik! Ludvik, tole je trg, zapeljite h kraju in ustavite!

Dušan na oglu zraven lekarne: — O, porka madona! Ali je ne bom rešen?! Lejte jo!

Azra: Koga?

Stegnil je roko v dež: ob hišah je počasi stopala čokata ženska, pokrita s polivinilasto vrečko; za gosto in utripajočo zaveso naliva je bila njena črnina videti kakor posuta z aluminijastimi opilki; oddaljevala se je proti gostilni, kjer je žarel napis »Alko«.

Zinka: Kdo je to?

Dušan: Moja sestra! Moja zlata, prijazna sestra!

Zinka: Kako ji je ime? Nikoli mi nisi povedal.

Dušan: Mici! Čisto navadna Mici je, ampak njena hudobija ni čisto nič micasta!

Tedaj je Zinka odprla vrata avtomobila, da je zapršelo v obraze, skočila je na pločnik in na ves glas kriknila:

— Mici! Mici!

Pognala se je pod napušč prve hiše in stekla za žensko.

Privili so petrolejke, obešene na stene.

Vinska luč liže opaž iz smrekovine. Zastor — jelen ob jezeru — se prebiba: oko v razporku; hihitanje, ploskanje. Zvonec cincincincincin, nekje daleč se bernardinčev bas sprevrže v cviljenje, dež bobni po strehi, udarja ob okna. Premočeni ljudje pritiskajo iz veže, cmokaje s čevlji. Znoj se meša z dežjem. Lovci stoje na obhodnem hodniku, ker morajo nastopiti; zelenka gre iz rok v roke. Spredaj: ženin in Adalisin obraz se stikata, nad Irminimi pepelnatimi lasmi plivka presvetljeni prah, štola iz veveric je videti razmršena; potem se dekle zasuče, njen pogled je v senci Lampretovkinega klobuka, mnogo temnejši kakor navadno, vendarle pa je še vedno živa voda, temen tok, nad katerim se sprevaža lesketanje poznega dne, tok v katerem se drstijo ribe. Sovrašтво sirote. Gosposka sirota pase ribe sovrašтва. Strah in strast, vendarle, pajki nad trtico.

Levstekovi. Kochovi. Šlajpahovi. Vraničev Egon, ki odpira vrata s peto, pravzaprav je minilo, kajti zdaj je droban in presvetljen, ne pije več, ker gre h koncu. Vebrova žena v oblaku naftalina in opoponaksa, izlužene prste je skrila pod gube krila.

Dekana seveda ni.

Vojvodiča so pričakovali; kdaj pa kdaj se kdo ozre proti veži, kot bi upati, da se bosta vendarle prikazala iz dežja in viharja.

Tudi Šalamuna ni.

Gong in začetek.

Zastor se dvakrat zatakne. Dekle iz »Krone« privija petrolejke, ki stoje na robu odra: luč se vzdigne in za raztegnjenimi, škrlatnimi sencami se prikažejo nove kulise. Vas med rožami, v globini gora s Kotnikove slike, stožčasti hrib, nad katerim se cefra pahljača oblakov. Pride odvetnik Murnik in vsi nasmehi se obrnejo proti njegovi ženi; prve besede utonejo v ploskanju. Domoljubne besede; besede o tem, kako so bili meščani dolgo časa malo-brižni; besede o svetli prihodnosti, o dolžnostih in srčnosti. Kotnik ni teh reči nikoli razumel. Tudi zdaj se mu samo kot nadležna godba mešajo v bučanje dežja.

Potem se nenadoma zave, da je smrad okoli njega vse bolj gost a tudi vse bolj znan. Pogleda naokrog. Zadaj je veža, kjer gorita dve acetenki, modri kakor bliskavica, z odra priteka žolta luč, obrazi vise tako rekoč med dvema dnevnima urama. Ob stebriču je mož, ki ga pozna; spomni se, kako je v krčmi govoril, da bi on pač posekal gozdove do amena, ko je z zemljo samo rintanje in garanje, hasek pa vsak dan manjši, kot bi se zemlja sušila: zemlja se suši, ampak ženska se za zlomka ne posuši, otroka ji napraviš, še preden dobro zlezeš nanjo, potlej ga imaš, vsak hoče jesti, človek ni koza, katero privežeš na gmajni. Za njim se ziblje fant s preklano ustnico: vas Gadovec, tretja hiša z desne, sedem otrok, dve gozdni parceli sta jim ostali. Ali so ju danes zapisali Šalamunu?

Murnik z razkriljenimi rokami kaže vas in pokrajino na kulisah, govori o domovini, petrolejke čarajo njegovo senco po platnu in domovini, plastron mu leze izza telovnika; ko za hip predahne, se s ceste zasliši čofot kopit po blatu in daljna harmonika in rjojenje: — Ajnrkamo, fiks laudon!

Kotnik se odmakne od soseda. Starec, ki ima do vratu zapeto kamižolo; v kamižoli je prinesel smrad, tudi vetrove spušča. Nič ni videti, da bi kaj videl, kajti z odprtimi usti zija v strop. Voz se ustavi. Dežnik se prikaže na vhodnih vratih, spodaj klobuk s peresi, bingljajoči uhani, lesketava koža: krčmarica se smeje v polmrak dvoranice, kjer se nekaj gledalcev z nejevoljo ozre, potlej se ženska obrne proti zavesi iz dežja, mahaje mešetarju, naj vendar že pride in naj nikar ne pokriva neumne kljuse.

— In kako bi mogli misliti, prihajajo z odra vprašanja, — kako bi mogli le za hip podvomiti, da naš narod ne bo deležen sadov vseobčega napredka? Kako bi mogli verjeti, da se od davnine izpričana pridnost našega kmeta ne bo lepo ujela z marljivostjo vseh, ki se ženejo za prospeh dežele, za obči blagor, pa naj bo v uradu ali delavnici? Kakor čebele nad ajdovo njivo, prijatelji! Kakor mravlje, ko si grade male, a vendarle mogočne piramide v senci naših šumečih gozdov! In kakor ptice nad pečinami, kajti ptice vidijo daleč ter so ponosne! Ponos! Hrabrost! Ali naj torej verjamemo, da naše matere ne bojo več rodile pogumnih sinov, budnih junakov, vsak hip pripravljenih negovati in braniti domačo besedo, domačo pesem?! Nikoli!

Dohitela jo je ravno pod napisom »Alko« in jo potisnila v vežo gostilne, čeprav se je presenečena ženska branila in otepala, saj niti ni bila slišala klicanja, ker je padalo tako na gosto, da žlebovi niso mogli sproti požirati. Držala jo je za rame, ki so bile kakor pri bratu opete z zgnetenimi kitami, sklanjala se ji je k obrazu, po katerem so sence ventilatorja prhu-

tale kakor sence kavk čez njivo — kajti njena lica so bila prstena — strmela ji je v oči prav od blizu, hoteč odkriti podobnost z Dušanom; in ves čas je govorila.

Črna obleka je zaudarjala po skinji.

Zinka je govorila, govorila, da ji je pohajala sapa.

Povedala je, kdo je, pripovedovala je o svojem poklicu, o hiši, pa o tem, kako je spoznala njenega brata; medtem ko je hitela v spomine, se je ženska odmaknila in se ustopila z bokom proti njej, oči so ji zlezle nad vrata, kjer je ventilator mesil mrak in srebro: drža kmečke odljudnosti.

— Kaj bi radi? je nazadnje vprašala; iz točilnice je udarjalo bobnenje električnih kitar, besede so bile zamomljane, Zinka jih je komaj razločila.

Nasmehnila se je, češ da je nesojena nevesta, a da bi bilo vendarle prav, ko bi se spoprijateljili; Dušan je nesrečen z njo in nesrečen z družino, torej imata nekaj skupnega.

— Jaz sem sama zase in se za nikogar ne zanimam! je odgovorila Mici.

— Zemlje mi je ostalo ravno toliko, kolikor je za garanje potrebno. Zraven tega pospravljam v barakah. Danes je nedelja, ne vem, kam bi se dala. Kar pa se njega tiče: naj bo, kjer pač je!

— Zunaj je!

Ženska se je zdrznila in se potem hitro premaknila proti izhodu, dasi je zmerom bolj lilo, ampak Zinka jo je uspela uloviti za rokav jope, od katere je prihajal vonj po preležanem suknu, po žitu in mokroti. Rekla je, naj počaka: res ni razloga, da bi se morali sovražiti, vsaka zamera se unese in nobena jeza ni za večno.

— Ta človek nikogar ne mara. Jaz tudi ne. Vsak na svojem in vsak po svoje. Pustite me!

Ravno takrat se je na vratih pokazal Dušan. Od klobuka mu je kapljalo, krilil je z rokami ter renčal:

— Hudičeve babe!

Kam je izginil Peter? Skočil je v prvo vežo, Azra za njim. Niti korakov ni slišala.

Kje sta Ludvik in profesor?

— Blagor očetnjave naj nam torej nikoli ne bo prazna beseda! Zdravstevajte, prijatelji Čitalnice!

— Boh požegnaj! je rinil dedec za Kotnikovim hrbtom.

Murnik se je ob odhodu z odra moral prerivati med pevci, ki jih je režiser prezgodaj pognal izza kulis, tako je ploskanje veljalo njegovemu govoru in obenem učitelju, ko je na harmoniju iskal tipko za intonacijo, seveda pa je bilo tudi dosti smejanja, ker so si možje stopali na opetnike, saj se na tolikanj majhnem prostoru zlepa niso mogli razvrstiti. Kotnik je pomislil, kdaj neki so vadili; res je šlo zadnje čase veliko reči kakor dim mimo njega, marsičesa ni opazil, stal je ob strani, ne da bi se zavedal; a zdaj je bil zagozden med sedeži, kjer so se stiskali operjeni damski klobuki, in ozadjem s kajzarji, vajenci, postopači; zmerom je bilo tako. Oštirka iz Češnjice je otresala dežnik sredi zijal v veži, obregnila se je ob fanta s štrlečimi ušesi, vprašala ga je, čemu se rajši ne usmraja po domači vasi, po domačem dvo-

rišču, kaj mu je treba tukaj prodajati zijala, potlej pa ji je fantov sosed, ukrivljen in srepogled mož, dejal, naj špara jezik za spoved in za pokoro, katero ji bo naložil njen Hrvat.

— Psssst! Psssst! se je v dvorani zganilo nekaj glav.

Pevci so vzdigovali obraze; ker je vsa luč prihajala od spodaj, z roba odra, so bili nosovi do zadnjega videti prifrknjeni.

— Dober je, ampak prepozen . . . je zamrmral kamižolar.

— Kdo?

— Dež! je pojasnil oni še bolj hrapavo in nepremično strmel v leseni strop, pod katerim so se godljali glasovi pevcev in šumenje naliva.

Takrat je prišla Minka. Prerila se je skoz gnečo v veži; zagledala je gospodarja in se zdrznila, saj bržkone ni pričakovala, da bo kar stal in da bo stal čisto zadaj in med takimi ljudmi. Na glavi je imela klobuček, na njem pa pentljo, kakor bi bila odrezana od gospejine toalete; z očmi mu je dajala znamenja, kot da mu mora sporočiti novico; ko se je zdrenjala do njega, se je sklonil, da bi mu lahko šepetala na uho.

— Tisti gospod iz Luncerjeve vile je prišel . . . Gospod Vojvodić . . . čisto premočen . . . zelo čuden se mi je zdel . . .

Spet: — Psssst! in nejevoljni nosovi, zasukani čez ramo. Užaljena po-božnost.

— Dobrave naše se mračje počasi, oh, tako počasi! so peli na odru, pred sveže naslikano domovino, telovniki so se zlatili, podobni oklepom.

— Kaj je hotel?

— Prinesel je paket, veliko oglato stvar . . . jaz mislim, da je slika . . . za vas, je rekel . . . Ni maral v hišo, izginil je, še preden je do konca povedal.

— Dobro!

Kotnik ji je namignil, naj se skuša prebiti bolj naprej; ker so pevci ravno tedaj končali nastop in se med ploskanjem pehali za kulise, je kuharica uporabila komolce, kajti hotela je priti v gospejino bližino.

Zakaj sem se zapodil v to hišo? Stara hiša. Prezidana luknja. Domislek pijanca, kaprica razvajenca. Toda ta bajta mi vendar ne more ničesar pojasniti, ga je potlej prešinilo, ko se je v mraku tipal po stopnicah, skoz vonj po laku in strojnem olju, zid je zid, jaz hočem posebnega, stopnica je stopnica, jaz hočem stopnice iz leta tega in tega, brez aluminijastih držajev, nobena mi ne ustreza, ker nobene ni več; domišljija se spremeni v iztrošeno baterijsko lampico, kadar jo zasučemo nazaj, sploh pa ne gre drugače, sploh pa je zadeva jasna, kajti če je znotraj ene usode, znotraj lastnega življenja toliko lis, o katerih ne veš, kdaj so se razlezele in kaj je bilo pod njimi naslikano, če je pozabljen pesek, ki neodjenljivo zasipa ravnokar utripajoče trenutke — lep izraz! ni pričakovati, da bojo hiše prednikov hranile neko sporočilo z vonji, barvami in vsem drugim.

In tako je rinil naprej samo zato, ker je bil pač začel riniti; v prvem nadstropju je postalo svetleje, mostovž je visel nad dvoriščem in tri okna: ženska je ob hladilniku pretakala mleko, moški brez srajce je navijal bakreno žico na tuljavo, otrok je pripravljal torbo za šolo, radio je igral Palomo

blanco, nobene preteklosti nikjer. Zasmeljal se je. Ostala je neozdravljiva marljivost tega naroda. On se je ni bil nikoli nalezal.

Iz veže je zaslišal ihtenje, pa se je nemudoma obrnil in stekel navzdol, preskakujé po dve stopnici hkrati. Azra je stala sredi veže z razpetimi rokami, kot da tipa, kje je zid. Peter je našel stikalo in prižgala se je žarnica pod obokom.

Goste solze so se ji pocejale med lasmi, ki so ji napol zastirali lica. Objel jo je, in medtem ko mu je močila ovratnik, je prosila odpuščanja za vse, kar je bilo, jecljala je otroške besede, rotila ga je, naj je ne pušča same, naj ji zaupa, kot bo ona zaupala njemu. Po vseh togotah in lisjaštvi, po vseh menjavah razpoloženja: strah.

Ganotje ga je obšlo.

— Saj bo! Saj bo! Nikar se ne boj! ji je dopovedoval in skoz mrzlico ljubkovanj se mu je namesto senc iz nekdanjih dni prikazala slepeča podoba mesta in mestne kotline, kakršno sta opazovala, ko sta šla prvič na Golovec — a konec koncev jo je on znova videl komaj pred enim dnevom — mrgoleče življenje mnogih ljudi, ki je navsezadnje tudi njuno.

Vrata so se odprla, v vežo je skočil miličnik, teklo mu je od kape, takoj nato sta priropotala mimo — miličnik je bil pustil vrata odprta — dva poslikana voza, kot so jih imeli nekdanji cirkusanti; konja sta se le za hip utrnila skoz štrene dežja, šipe so se zalesketale, topot kopit je butnil po veži.

Peter je spustil Azro iz objema. Ker je ulovil, kako miličnik preklinja, je stopil k njemu in ga vprašal, kaj je narobe.

— To so trmasti norci! Tri dni se že potikajo po mestu in okrog mesta, zabili so si v glavo, da bojo postavili lope za streljanje, dovoljenje hočejo.

Četrta točka: Nezakonska mati. Puciharjeva hčerka. Zavitek čipk nad vodo krstilnega kamna; bil ji je za botra. Dete polke in omak s smetano. Zgodaj zaobljeni boki. Oče kuka ob zavesi, daje takt. Okoli matere v dvorani se pozibavajo frizure. Vratovi firbcev se stegujejo. Lump na balkonu oponaša vekanje dojenčka, a ga brž utišajo. Dež pada vse gosteje, glasek se bori z dežjem, harmonij hrope, na pročelju se je odpela polknica, zdaj buta ob zid, iz hodnika je slišati Kavška, miri rogovileže, dež ni še čisto nič shladil ozračja, v dvorani je zadušno, ljudje se pahljajo z robci, vsi imajo napol odprta usta. Irma je snela štolo, nemara samo njena koža ni omaščena, ampak v zgibu ramen, v kratkem, sunkovitem zasuku glave — ozre se in ga nemudoma najde s pogledom — se razodeva napetost, ki ji je komaj kos, potem pa se ozre tudi Emi, Adalisa vidi oboje, razpne žolti škofovski nasmeš; nekdo iz zadnje vrste mrmra, da so komedijanti pripeljali oba voza na dvorišče Čitalnice in da jo kanijo bržčas popihati, morda sploh ne bo copranja, meščani sami brijejo burke.

— Nazadnje je menda parada lovske družine. Napravili bojo živo sliko in streljali s slepimi patroni.

— Jaz bi rad videl, kako tisti dedec copra!

— Oštirka copra! Poglej jo!

Gostilničarka iz Češnjice si je popravljala podvezo, hihitáje je opletala sem in tja med pobalini in možmi, ki so ji zijali pod krilo.

Kotniku so drevene noge, obenem ga je obhajala slabost zavoljo zmerom gostejšega smradu. Misлил je na Vojvodića; četudi je bolnik: blodi, ker je na tujem; in iz tega preudarka se je potegnila senca čez njegove namere.

Medtem je nastopil poslovodja z violino. Hčerka je skrila obraz v dežnike, gospe pa so jo trepljale po ramah, da bi se znebila zadrege, saj njena zadrega ni bila nič manjša od očetove. Lok je vidno trepetal v poslovodjevih rokah in popravljaj si je manšete, dokler se mu nista pridružila dva študenta v izposojenih frakih ter nečakinja stare Lampretovke, ki je prinesla s seboj perilnik in otroško srajčico. Tedaj je nemudoma potegnil po strunah; ker je stal najbolj spredaj, ob svetilkah, je senca loka šinila čez rob kulis, prav do stropa. Melodija je škripala kakor stare, nikoli potolažene žalosti, dekcle se je osmrkavalo v srajčico, tisti od obeh fantov, katerega so določili za vezalca, je zajel sapo in začel:

— Lepa Vida je pri morji stala,
tam na prodi si pelnice prala.

Črn zamor'c po sivem morji pride,
barko vstavi, praša Lepe Vide:

Trilčki so oponašali vodo.

Zamorec je bil bled kot srajčica, ampak uspelo mu je, da je glas obdržal v zelenih nižinah, ko je vprašal:

— Zakaj, Vida, nisi tak'rudeča,
tak'rudeča nisi, tak cveteča,
kakor ti si prve leta bila?

Dolg vzdih violine, preden je vzdihnilo dekcle.

— Dobro ga serjete! je tisti hip zahropel neki fant na balkonu. — Kje je coprnik?!

Po avditoriju je zašumelo, ogorčeni meščani so se ozirali kvišku, dva moža sta stekla po stopničkah, da bi ukrotila nesramneža; recitatorka pa je bila menda slepa in gluha od razburjenja, zmeda je šla mimo nje.

Kotnik se je prerinil v vežo, ker mu je zmanjkovalo sape, ker je videl obraze kakor zalomljene na vzvalovljeni gladini, vendar so se obrazi v veži prav tako gubali in krivili pod plameni karbidovk; ko je stopil v krog oštirkinega pogleda — ženska se je še vedno sklanjala nad nogavico in pomečkani klobuk se ji je obešal na nos — ko je opazil, kako mu pomežikuje, se je tudi sam napačil, kot da sta zarotnika. Zadaj je stal Ločnikar, človek, ki je toliko let urejal njegove posle z lesom. Režal se je v prazno. Gostilničarka je rekla:

— Vidite, gospod Kotnik, zdaj bomo vsi špilali komedijo!

Ni vedel, kaj naj ji odgovori, šel je mimo nje in se ustavil na pragu. Nadstrešek ga je varoval pred nalivom, a sapa mu je nosila pršavico v lica. Globoko je dihal, da bi pregnal slabost. Bliskalo se je na desni strani, nad dekanijo, kjer je ob vhodnih vratih mežikala laterna. Domislil se je zvezd, ki so jih pokrivali oblaki: gorele so dolgo vrsto noči in postale zamolklo zlate. Psi so utihnili.

Potem je pogledal v levo. Iz »Krone« se je usipala luč, prav tako iz Šalamunove hiše in iz izbe, v kateri je Beti razstavljala svoje darove; vmes je bil prostor opreden z mrežami dežja, luže so se razlivale in srebrile, žlebovi so bruhalo vodo.

Okoliška vas: kakor klenkanje majhnega zvona.

Iz dvorane je prihajalo ploskanje.

Nenadoma je v globini trga ugledal tenko prikazen, kako se poganja od luže do luže; povečini je iskala zavetje nadstrešij in vež, temo.

— Vojvodić! je zaklical.

Oni je obstal pod izveskom sedlarja Omana, obenem je vzdignil roko in si z rokavom obrisal obraz. Luža se je širila za njim in pred njim in tako se je ostro izčrtaval.

— Gospod Vojvodić, pridite sem!

Srb je nekaj trenutkov okleval, potlej je zagazil v blato, da je škropilo naokrog. Držal se je pogrbljeno, bil je brez klobuka in ko je stopil v premični svetlobni krog pred Čitalnico, je od njegovih las teklo kakor od las utopljenca. Ščipalnika ni imel na nosu, bingljal mu je ob telovniku, njegov kratkovidni pogled se je z mežikanjem privajal na bleščavo preddverja.

— Rekla sem ji, naj me pusti na miru, saj je sploh ne poznam, nikoli je nisem videla, zate mi je pa tudi figo mar in mi je vseeno, ali si v Nemčiji ali v Turčiji ali kje drugje, požvižgam se na to, kakšne reči uganjaš, koga sekiraš, koliko zaslužiš, kam daješ, kje popivaš, v katero vero si se zapisal, kdo te prenaša takšnega, kakršen si, sploh . . . Nič, nič, nič, čisto nič ne maram vedeti, gluhemu govorita! Ne bom pila, ker nikoli nisem pila, posedela pa bom, dokler se dež ne unese, v takem se še cucek skrrije. Ni me treba gledati tako zabodeno, kakor bi ti mater zaklala, ki si se hudičevo malo brigal zanjo, in zapiši si enkrat za zmeraj, da sem bila jaz dobra z njo, ko ste drugi iz familije po tujih ljudeh špegali, češ kaj bojo rekli, in ravno tako sem vzdržala z očetom, ja, in ti kar lepo molči, bom najprej jaz povedala, kar imam povedati, ker jaz imam veliko povedati, meni zlepa ne bi zmanjkalo . . . ampak ne, saj ni vredno, ne bom! Navsezadnje bo prišlo tako daleč, da boš ti mulo kuhal, kajpada, jaz bom usrana, tebi bojo s kadilnico pod nosom opletali, jasno, tebe bojo pomilovali, jaz bom ta grda! Katera žlahta te postrani gleda? O kakšni žlahti melješ?! O kakšni sedmini?! Jaz sem tvoja žlahta, razni bratranci in strici, tisto, kar še približno spada zraven, je tvoje glihe, raztepeno naokrog, vsak za svojim plotom, njim je do naše hiše in do zemlje toliko kolikor do lanskega snega ali do breje mačke. Kaj si nafantaziral?! Sama sva od domačih, midva! Nikar se ne delaj neumnega pod tistimle švabskim klobukom in nikar ne mešaj dreka, tule imajo radi čedno, saj vidiš, da jih je sam krom in same ploščice, ojej! Kmet je potuhnjen, pravijo. Že mogoče! Ampak je treba vprašati, kdo je še kmet! Dve kravi sta toliko kot nič. Barake pospravljam, da streho zaflikam, ko se ti z avtom okrog furaš. Kaj bi hotel? Hišo? Tiste zazidane njive?! Gospoda ste ratali, da tace pol metra od trebuha naprej tiščite, vse vam gre na moderno, vozite se, rokavice nosite . . . pa bojler, pa pralni stroj . . . jaz, vidiš, ki starega sploh nisem marala, sem na roko prala njegovo nečednost! Ali ti

misliš, da se je samo dvakrat v posteljo podelal, ko je bil bolan, mogoče trikrat, štirikrat, mogoče petkrat?! Pol leta je gveralo in v šestih mesecih nikoli nisem spala več kot tri ure skupaj, ker je kričal, da so se podgane skrile, ker taka bolezen ni nahod, ker ga je bolelo ko zlodja, ko si ti po Nemčiji šravfaril, zdaj bi imel pa rad, da bi prodali in da bi jaz tudi spala v barakah, ko jih že pospravljam, da bi . . . Oče je nate mislil. Samo *nate*. Tako reč čutiš. Mene je prenašal, saj mu ni drugega ostalo, jaz sem njega dobesedno prenašala, z ene postelje na drugo sem ga prelagala, da bi se malo ohladil po hrbtu. Do konca je komandiral: Tam se bo sejalo! Tam okopavalo! Enkrat sem rekla: Hudiča, sama sva, foter! in on me je pogledal in gledal in za prst debele žile so se mu napravile po vratu in oči so se mu tako čudno presukale in je zakričal: Dušan naj poseje njivo v Lazu! . . . Potem nikoli več.

Zinka je videla, kako je Dušan položil čelo na mizo; in prvokrat je videla, kako ga je streslo nekakšno ihtenje. Brazde, potegnjene čez sestrin obraz, so se posedale, stavki, ki so sprva rožljali kakor dolge, zameštrane verige, so postali kratki.

— Na svetu se je vse spremenilo. Za večino na boljše, vem. Skoraj vsi živite tako, da imate kaj pred sabo . . . in da se vam zdi vredno . . . Kmetje zdaj molzejo na mašino. Mi si nismo traktorja niti nikoli sposodili. Nazadnje smo orali s kravo. Ni maral. Zmerom se najde človek, kateremu se je glava presukala na ritno stran, zraven tega pa še miži . . . Ne vem, zakaj sem ostala pri hiši. Mogoče zato . . . eden pač mora . . . ali zato, ker sem ga sovražila, ko smo bili otroci . . . da bi poglihala . . . Obzidali so nas z bloki. Včasih zvečer gledam tja čez: v kopalnicah kopajo otroke . . . Najbrž ste bili vsi pametnejši od mene. Ti, recimo. Ampak, prepozno je, nimam kam, navajena sem, ne znam drugače, predolgo je trajalo, ne morem . . . in kaj bi ti pravzaprav hotel od mene, ki imaš marke in vse . . .?!

Klobuk se je skotalil pred Zinko, ko je Dušan sunil z obrazom proti mizi.

Pisane luči iz glasbenega avtomata tečejo po njegovih ovsenih laseh. Potem se vzravna, brada se mu poveša, beločnica okoli zenic, ki so kakor iz peska, je zaripla.

— Saj me sploh nisi razumela, Mici! pravi. — Nisi me razumela, porka madona! Vse je tvoje! Kdo pravi, da ni tvoje?!

Kotnik ga je potegnil pod nadstrešek, na prag, kjer se je hipoma napravila luža, tolikanj je bil mož premočen. Gostilničarka je zakričala nekaj o utopljenču, toda izgubilo se je, kajti zadaj v dvorani je bolj in bolj vrelo, zmerom več burkežev je pritiskalo proti sedežem, vse več nesramnežev je zasedalo prehod in se prerivalo z meščani, vmes je bilo slišati brlizganje pobalinov in regljanje pijancev, ki jim program ni ugajal.

Kotnik je vprašal Vojvodića, ali je znorel, da takole blodi po nalivu; dva norca v mestu: on in kaplan. — Sicer pa je brzkone celo mesto noro. Prehladili se boste!

— Izmaknili so mi revolver!

— Kaj bi z revolverjem?

Govorila sta v škarje, besede so se prekrizale, nato so šle spet vsak-sebi; Srb si je zaslanjal oči, ker ga je svetloba ščemela; z otrplimi ustnicami je gnetel stavke, od katerih je trgovec razumel komaj polovico.

— Izmaknili so mi ga iz predala. Belgijski browning. Ja. Natančno vejo, kako me je treba blokirati. Odnegli so ga k tistemu človeku . . . Naša gospodinja. Tudi njo so kupili.

— Videl sem jo na trgu.

— Polna hiša jih je. Zagrnili so zavese, morali bi ugasniti še luči. Jaz jih spoznam, če vidim senco, to mi zadostuje. Agenti.

Kotnik je pomislil na žensko, na njen nasme, saj mu je bil obtičal kakor okus poznega sadja, spominjal se je zavisti ob ograji.

— Kje imate gospo?

— Sima Vojvodić bo končal na tujem! je zinil oni mimo vprašanja, ugankarsko in svečano. — Nevihta je čas za take akcije. Pri vas sem pustil neko sliko. Če hočete, jo obdržite, našim ljudem je ne dajajte!

— Vprašal sem vas, kje imate gospo!

Srbove trepalnice so vzdrhte, pogled, ki se je zavoljo kratkovidnosti zdel meglen, je našel oporno točko, da se je zbral in zgostil, vendar ne v trgovčevih očeh, marveč neposredno nad njegovim nosom, na čelu.

— Ali se norčujete?

— Ne!

— Nazadnje še ona, gospod! Nazadnje še ona! Se vam zdi čudno? Popoldne je šla tja. Videl sem jo za zaveso. Vsako senco preberem. Tega Šalamun ne ve.

Kotnik ga je zgrabil za rame. Sukno je bilo pod prsti kot goba, kosti so se pregibale. Kakor ponoči, ko sta se pogovarjala, je iskal v mislih nekaj, s čimer bi mu pomagal iz najhujšega norenja, čeprav sam ni bil daleč od zmede; in tisti košček očetovskega nagona, ki se mu je zdaj drugič zganil nekje nad želodcem, je našel podobo za pouk, udarec:

— Povedali so mi, da ljudje v umobolnicah kar cepajo od jetike. Preden vas bojo odveli tja, si boste s prehladom lepo vse pripravili. Pojdite domov, popijte četrt litra žganja in se zavlecite v posteljo! V norišnicah je jetika, prehlad je začetek jetike.

Iz dvorane je bušnil smeh, kakor da je zavrela voda in šla čez rob, preglasil je bučanje neurja, celo klepetavce v veži, potlej so se vmes začeli urezavati žvižgi, cepetanje, kikirikanje, meketanje; za Čitalnico, kjer so stali vozovi, je prhal konj, sunek vetra je znova sprožil polknico, nagnil plamene karbidovk in zazibal bučasti svetilki nad portalom.

Vojvodić je bil nekaj manjši od Kotnika, skoraj se je moral popeti na prste, ko je primaknil ustnice k njegovemu ušesu ter zamrmral:

— Nocoj me bojo potolkli. Sanjal sem o bratu.

In nemudoma se je nameril skozi vežo proti dvorani. Ni se ozrl. Hodil je kot kak mesečnik ali nemara kot pijanec, ki stežka, a vendarle še kar spretno lovi ravnotežje. Skoraj vsi ljudje so tičali pri vratih. Niso se menili zanj, Ločnikar pa je razmaknil dva fanta, da bi mu napravil prostor. Kotnik je šel za njim.

Neumnosti so se začele ob predzadnji točki čitalniškega sporeda — sledila naj bi seveda čarovniška predstava ter sklepni prizor lovske družine, tako je napovedoval plakat — a gotovo je bila marsičesa kriva vročina, naval okoličanov, ki so se bili ves dan motovili med Šalamunovo hišo in točilnico pri »Kroni«, vajenci, geometri, vseskoz spotekljiva družčina, nekaj domače, nekaj privandrane fakinaže. Žrtvi sta bila Lipahov Jule in Puciharjeva starejša hčerka. Igrala sta enodejanko iz kmečkega življenja. Ona je imela na glavi ošpetelj, on klobuk s krivci. Ona mu je rekla:

— In tako, preljubi Joža, če bojo tvoj in moj oča pri volji, in če bo ljubim materam všeč, bova ta teden oklicana, potlej pa brž pred oltar!

Pogoltnil je slino, preden je odgovoril:

— Juhej, Francka, meni se kar samo smeje, akoravno na zavistnih jezikov spletke ne kaže pozabiti!

— Zvesta ljubezen vse premaga! Do konca življenja se bova, kakor zdajle, za roke držala . . .

Tedaj je pri vratih nekdo prav debelo bleknil:

— Kdo bo pa delal, če se bosta za roke držala?

Krohota se je mahoma razširilo na balkon in tudi po spodnjih sedežih, kjer so sedeli meščani, bilo je nalezljivo, igralca sta se zmedla, nevesta je ožemala robček s čipkami, nekaj časa se ni mogla spomniti teksta, ni pomagalo, da so ji ga šepetali izza kulise, na kateri je bilo naslikano gnojišče s petelinom. Pucihar se je prerinil na rob odra in zveral ustnice, menda je hotel vlti hčerki korajže.

Iz kota: — Ata so hudi!

Dekle je končno le našlo nitko:

— Lepo živinico si bova priredila . . .

Mukanje, meketanje.

— Petelin naju bo budil, . . .

Mukanje in meketanje se je zlilo v zbor, vmes so cepetali okovani čevlji, kot da se prestopa živina po hlevu.

Vojvodić in Kotnik sta bila tedaj že pri vratih.

Videla sta inženirja Puciharja, kako se je pognal prav do petrolejk in škrlatno rdeč v obraz zakričal:

— Ja, to ste! Živina! Živina! Živina!

Videla sta igralca, ki sta vsak na svoji strani odra planila v zavetje teme.

— Hočemo coprnika!

V prvi vrsti se je počasi, neznansko svečano vzravnila črna prikazen, opletala je z dežnikom, da so se prek klobukov podile sence; Adalisa si je bila izbrala vlogo krotilke, ni mogla iz nje.

— Morali bi jih ukrotiti z bičem! je udarila nemško in nato še italijansko: — Li dovrebbero domare con la frusta!

Ni pomagalo: publika je hrumela, zahtevala je coprnika.

In tedaj se je hipoma res prikazal sredi odra in zamahnil v krogu, ko je snel cilinder.

Andrej
Hieng

Čarodej

(Nadaljevanje in konec)

— Gospôda, spoštovane dame, prijatelji, coprnik je tu, kot ste želeli in kot je bilo dogovorjeno, coprnik je prišel, da vam razkaže mnoge skrivnosti, do katerih se je bil prikopal, ko je v škodo svojega zdravja raziskoval papirje zlatih egipčanskih vladarjev in svečenikov, indijskih fakirjev, kabalistov, alkimistov, coprnik je tu, na voljo vaši radovednosti, vaš vdani služabnik, nenehoma pripravljen sprejemati magnetske im-

pulze iz onstranstva, obenem pa tudi voljan vsak hip nastaviti uho najmanjši vaši želji, sleherni stiski, celo norčavosti, ki se je, kakor vidimo, sprožila hkrati z dolgo pričakovano nevihto! Nič mi ni tuje in skromnost je moje vodilo, kajti kjer ni ponižnosti, ni modrosti, brez modrosti pa nam ni dano stopiti niti na prvo stopničko stopnišča, speljanega v višje svetove, kajne? Tako! Smejte se, oponašajte prijazne domače živali, ampak nikar ne mislite, da si boste s tem res odvezali dušo, nikar ne prestopite meje, nikar ne mislite, da so vinski hlapi čarovna preproga, s katero človek odfrči med oblake, od koder si nekaznovano privošči vsakršne lumparije na tuj račun, posebno pa nikar ne mislite, da jaz nimam moči temu početju napraviti konec! Res sem skromen, kakor sem povedal, sem pa oborožen z vednostjo stoletij, ki sem se skozi preroke . . . oh, grobovi, v katerih ni pokoja! oh, govoreče kosti! oh, plameneče listine! . . . zaznamovan sem z magičnim znamenjem, nam Sibyllam quidem Cumis ego ipse oculis meis vidi in ampula pendere . . . Jaz! Pozor torej!

Nihče ni razumel dolgega uvodnega govora, toda napravila se je tišina, da bi jo lahko rezal. Celo najbolj zmedeni pijanci so se umirili. Če sta se tu pa tam dva človeka spogledala, se je to zgodilo nekako kradoma. Razen dežja je bilo slišati le ihtenje Puciharjeve hčerke, ki jo je oče tolažil za odrom. Lovci so kukali izza prepahov, puške so se svetlikale. Vojvodič in Kotnik sta, ne da bi vedela, kaj ju žene, rinila skoz gnečo in nazadnje ob-

tičala pri prehodu med zadnjimi sedeži. Kotnik je opozoril Srba na prazen stol, češ naj sede, Sima je preslišal.

Pod iztegnjeno očetovo roko se je prikazal sin: njegove roke so bile nabrekle od mišic in žil, kajti v eni je prinašal mizo, v drugi paravan, opet s prosevnim vijoličastim papirjem. Ko je zaslon stal pred petrolejkami, se je pokrajina na kulisah mahoma prečarala v deželo, kakršno kdaj pa kdaj uzremo, kadar nam — sredi sanj — videni svet postane važnejši in močnejši od nas samih. Mladi mož je bil oblečen v španske hlače, rokave na srajci je imel zavihane, gledal je v prazno, kot da oči nimajo nič z njegovimi opravki, kot da je bil nekje odložil svojo naravo, ter se zdaj samodejno giblje pod impulzi tuje volje.

Potem je prišla ona in Kotnik je začutil, kako mu srce opleta po rebrih. Tudi občinstvo je vzvalovilo.

Halja iz nilsko zelene svile ji je obdajala telo, ki se je zdelo brez teže, na sredini odra se je znašla, kakor bi jo prinesla velika, nevidna dlan, korak je pregibal *tkanino komaj toliko kot vetrič; opasana je bila s sklepancem, v razpuščenih laseh je imela niz biserov. Zraven mize je postavila dve do kolen segajoči laterni s sličicami: zmaji na oranžni podlagi; in ko se je pri tem sklonila, so ji na obrazu zaplesale barve, nastal je počasen vrtinec zelene, vijoličaste in oranžne svetlobe, senca pod njenimi trepalnicami je bila podobna senci pod metuljem.*

V prvi vrsti se je nekdo vzravnal: tudi Irma je imela obleko iz nilsko zelene tkanine.

Stari komedijant je stegnil prst, dolgo ga je upiral proti svetilkama, kakor bi ju hotel na vekomaj zarezati v spomin gledalcev, nato je šepnil, a vendarle se je slišalo po vsej dvorani:

— Ti svetilki sta nekoč goreli ob grobu kitajskega cesarja Hui-Vin-Tana. Sedemkrat sto let. Dokler sta mu svetili, njegovo truplo ni strohnelo. Tako moč imata, in dokler plameni ne bojo izžrli zmajev, ki so na njej . . . na vsaki drugačni, prosim! . . . naslikani, bosta to moč zadržali.

Profesor: Ludvik, tako ne moreva več! Izgubili smo se, ni dvoma. Smešno! Kriminalni roman! »Izginotje v neurju . . .« Nič ne kaže, da bo dež jenjal. Ali naj sediva v vašem častivrednem avtomobilu kakor ženin in nevesta, preden stakneta stanovanje? Mimogrede: ste se zaljubili v žensko? Zinka je ženska z veliko začetnico. Jaz vem, kaj so ženske! No, no, raje pozabite, kajti vse kaže na pomiritev, in Dušan navsezadnje tudi ni kar nekakšen togoten, napol švabski bik, ravno tako ima svoje križe, svoje skrbi, svoje duševno življenje, Stuttgart ga ni do kraja premodeliral!

Ludvik: Saj nič nočem! Vi bi me morali razumeti! Tista hiša, profesor, tiste zavese, tiste prevezane rjuhe . . . vse je čisto, vse . . .

Profesor: Torej namigujete?!

Ludvik: Oprostite!

Profesor: Že dobro! Premislite, prosim, da človek dočaka, če čaka, vsakdo nazadnje ulovi svojo Zinko. Premislite, čeprav to ni vaš resor, da je nekaj podobnega s človeštvom in s posameznimi narodi. Eppur si muove! . . . hočem reči: oh, ko bi vi videli tole gnezdo pred štiridesetimi leti! Polovica

Ljudi je bila takih izgublencev, kakršni smo mi . . . samo ta dva dni, seveda, kar se nas tiče! . . . in ob ogljih oštarij so postavali ljudje, ki niso vedeli, kaj bo jutri, kam, kako . . . Pauperizacija, totalna! Zdaj imajo kvečjemu vsega preveč!

Ludvik: Rekli ste . . .

Profesor: Pssst! Moja kritika novih časov prihaja iz občutljivega srca, alkohol pa, nota bene, zelo draži simpatikus in srčno mišico . . . Vidim, da bova začela govoriti neumnosti, in še lulat me tišči, saj nimam trideset let, mehur se razteguje! Tamle spodaj, na sredi trga, je gostilna, ja, »Krona«, ampak midva nimava dežnikov, ježešna!

Ludvik: Čez cesto, poglejte, je slaščičarna. Meni včasih prija pojesti kaj sladkega, pravzaprav sem sladkosneden.

Profesor: Oh! Oh! Naj bo! Naj vam bo, Ludvik!

Cofcofcofcof skoz naliv.

Lakirana, bela in rožnata albanska čistoča.

Profesor: Včasih so z vozički vozili sladoleđ in delali otrokom sline. Vi si naročite, kar mislite, jaz bom šel pa na stranišče. Kar junaško!

Stranišče je za tenko predelno steno, razločno je slišati obrazec, ki ga Ludvik pomni in ki si ga je starec, kot kaže, izmislil za uporabo na takih krajih; Ludviku se zazdi, da se je med vrtom z baliniščem in to slaščičarno raztegnilo sto let.

Profesor, na stranišču: Perica reže raci rep. Perica rep reže raci. Rep raci reže perica. Reže raci perica rep.

Med Sirmikovim odhodom in vrnitvijo je dovolj časa za nogometni komentar; vse se razteguje, zmerom je nekak »med« zelo važen, tuhta mizar; toda potlej, medtem ko profesor zapira vrata za seboj, se zunaj utrga peketanje kopit in ropotanje koles; Ludvik pozija iznad krožnika, s polnimi usti skuša vzklikniti, zamomlja:

— Glejte, profesor!

Mimo izložbenega okna preletita dva škatlasta voza, kakršne so imeli nekdanji cirkusanti. Blesk šipe zadene ob blesk šipe, na drugi strani ceste pa stoji premočen miličnik in žuga s pestjo.

Sirnik in Ludvik se spogledata.

Nato se oglasi človek, ki kar ne more odtrgati ušesa od tranzistorja, ker je notri tekma.

— Jaz ne vem, zamrmra, — ali so cigani ali niso, tečni so za deset ciganskih familij! Tri dni že nergajo, naj jim dajo dovoljenje, kot da bi pri nas sploh kdo hotel streljati na tarče! Trapasto! Luna park! Nazadnje so zbegali tistega črnega dedca iz doma za onemogle, tistega, ki hodi trikrat dnevno na postajo . . . tistega, ki sploh ne spada v dom, saj nismo . . . O, jebemti! Korner!

Profesor stopi k pultu, kjer se je namestil nogometni veščak, vzdigne slamnik, malce se prikloni.

Profesor: Oprostite, ker vam takole padam v besedo, oprostite, ker vas nadlegujem, okoliščine so . . .

Poznejši razlagalci dogodkov — zvečine oni, katerih ni bilo v dvorani — so trmasto vztrajali pri mnenju, da je stari komedijant že kar spočetka uporabil svoje hipnotične moči in da je celo ob najbolj obrabljenih točkah gledalcem dramil vznemirljive, pivski omotici podobne občutke, svoje trditve pa so opirali na dejstvo, ki res zbuja dvome: — nihče od navzočih pozneje ni mogel navesti vrstnega reda prikazanih veščin, trikov, ali kakor že pravimo tem stvarim. Pucihar je zaničljivo odmahoval z roko: — Kdo, prosim vas, še ni videl zajčkov iz cilindra? Kdo ni videl, kako se vlečejo rutice iz rokava? Kakšna novost je tista palica s perjem? V najslabših dunajskih varietejih imajo mojstre za coprništvo. Tudi v Pragi!

Dvorana je bila vendarle kakor otrpla.

Marija je podajala in sprejemala rekvizite, mladi mož je stal zraven paravana, bolj zadaj.

Sredi igre s krogi se je starec nenadoma premislil, kakor bi bil do grla sit takih otročarij, malobrižno je zagnal kroge v zaodrje, tik mimo nosu enega od lovcev, potlej pa je s svojimi okroglimi, gumbastimi očmi ošinil gledalce, ki so nepremično zijali vanj, ker jih je bil že ulovil.

— Kajne, prijatelji, je dejal, zatezaje ustnice, — da tudi vi veste, kako za take igrice, kakršne sem vam zdajle pokazal, ni potrebna nadnaravna moč, da se jih ni treba učiti v grobovih faraonov ali asirskih kraljev, da so to pač bolj veščine kot čarovnije in da bi me po pravici nagnali, če vam ne bi postregel s čim znamenitejšim? Morda si sami niste na jasnem, kje utegne potekati meja človekove spretnosti in kje se začno širiti kraji . . . oh, mračne pokrajine! oh, svetla tema podzemlja! . . . kje so, pravim, kraji, v katerih se topijo naravni zakoni . . . Zastavimo si vprašanje! Kam nas vse življenje vleče, dame in gospodje?

Prst je uperil v tla, pustil je, da so sekunde odtekale v tišini, nato je za hip povetil oči in rekel:

— Tjale dol nas vleče in življenje pod zemljo je zadnja resnica! Čeprav smo sredi narodne prireditve, naj mi bo dovoljeno spregovoriti v nemškem jeziku z besedo velikega pesnika! »Statt der lebendigen Natur, da Gott die Menschen schuf hinein, umgibt in Rauch und Moder nur dich Tiergeripp' und Totenbein!« Ali moremo kaj zoper to?

Kotnik je zagledal Adalisino skobčjo glavo, ki se je sprožila na dolgem vratu in se popela nad Lampretovkin klobuk — prisklednica je sedela za njo —; ženska ni razumela vsega, kar je komedijant pripovedoval, stihe iz Fausta pa je povezala z dogodki in se uprla; glas ji je zvenel kakor počeno steklo.

— Kristjani smo! je viknila.

Starec jo je gledal, položil je dlan na srce in se poklonil in bil nekaj časa tako sklonjen, kot da pritrjuje z vso potrebno ponižnostjo, ampak ko se je vzravnal in ko so jo njegove oči znova obletele, je ženska kakor pod udarcem stisnila ramena ter oprla brado ob jabot, da bi skrila obraz.

— Kristjani smo dobili prosto voljo in mnoge moči . . . je on mirno nadaljeval. — Kdor se le za hip izmuzne močem in privlačnosti zemlje . . . Ali naj pokažem?

Mrmranje.

— Marija!

Začela se je igra, katere nihče navzočih ni pozabil.

Marija je stala desno od mize, ravno na sredi med svetilkama; ker je bila odložila rekvizite, so ji roke visele ob stegnih z malce razkrečenimi prsti, pa je bila podobna svečenici; ki ob oltarju čaka božjih navodil; trepalnice so še vedno metale metuljo senco na lica, ali se je nemara samo tako zdelo, saj je, konec koncev, skoraj vsa luč prihajala od spodaj; starčev klic — izrekel je njeno ime, nič drugega — je najprej sprožil drhtavico v njenih nogah, a od te drhtavice so se zganile gube zelene halje, kot bi šla sapa čez ozimino, nato so zleteli kvišku prsti, lehti, cele roke, brada je sunila navzgor, vrat se je napel, lasje so se zmuznili z ramen in zaplavali.

Prav vsi v dvorani so videli, da se je odlepila.

— Zapusti zemljo! so slišali. — Poleti! Duh je močan! Duh je močnejši od zemlje.

Ihtenju podoben vzdih iz ozadja.

Med robom njene halje in deskami odra se je naredila proga iz iskric.

Vojvodić je sopel, glava se mu je tresla, od las mu je teklo v drobnih curkih.

Dedec za Kotnikom je premikal čeljusti v prazno.

Kotnik si je dopovedoval: Ni res! S to žensko sem ležal v praproti! Ne more biti res!

Marija se je odmikala, lebdé v zraku, iskrenje pod njenimi nogami je bilo kakor iskrenje pod zavrtimi, okovanimi kolesi, kadar drse čez kamne, nevidna roka jo je nesla proti kulisi, kjer je stožec gore bruhal oblake, in njeni lasje so postali vijoličasti, prav tako vijoličasti kot oblaki, sence zmajev so vzletavale s svetilk ter spet sedale nazaj, roke so se komaj opazno vzdigovala, padale — gibi ptice, ko zdrsne v strugo vetra — obšla je prvo svetilko, obkrožila je drugo, prišla je na izhodiščno mesto.

Nekdo je ponavljal: — Leti! Leti! V zraku je!

Polknica je treskala ob zid kar se da enakomerno in to loputanje je, podobno udarcem na boben, spremljalo njen ples nad zemljo.

Kotnik se je nenadoma zavedel: On gleda n a s , sploh ne gleda nje!

Tedaj je starec zaklical: — Damiata!

Bil je poziv, ni pa bilo ime, kajti mladi mož — ki sploh ni bil posebno mlad — je klic ponovil, šele potem je stopil iz skrivališča za zaslonom, kjer je dotlej tičal, kjer je bil slekel telovnik in se oborožil: v rokah je držal sekirico, pravzaprav jo je prelagal iz roke v roko, da se je rezilo pobliskavalo zdaj v biserno vijoličasti, zdaj v oranžni svetlobi. Gledal je mimo očeta. Menda je bil napudran, usta in obrvi je imel poslikane.

Kotnik je čutil, kako se mu pregiblje parket pod čevljem; oči mu je vleklo k rezilu in spomnil se je zadnjih kaplanovih besed; tilnik Srba, ki je stal pred njim, se je nekako skrčil, v težki sapi se je valjalo mrmranje; ni se dalo razločiti, kaj govori.

— Damiata! je ponovil starec, pokazal na lebdečo ženo in vprašal: — Kaj je to?

— Drevo!

Zvenelo je suho, brezosebno, kot da beseda ni prišla z ustnic, marveč izpod stropa, kamor je zijal.

— Ali bi rad to drevo posekal?

— Ja!

— Pa bi ga mogel posekati?

— Ja!

— In kaj, če to sploh ni drevo, če je privid?

— Drevo!

— Če drevo nima korenin, če visi med nebom in zemljo, če ne živi več od sokov, marveč le še od luči . . . ?

— Drevo!

Starec je sunil z rokami nad glavo, da so škrici fraka zaplapolali.

— Torej sekaj!

Komaj je bilo izgovorjeno, se je mladi pognal in v enem samem skoku dosegel sredino odra, svetlobni krog, v katerem je njegova žena visela za ped nad deskami, oprta na kremenasto iskrenje in pokrita z migljajočimi zmaji; priletel je tako, da je bil takoj razkoračen, čvrsto je oklepal toporišče, zasukal se je v pasu, sekira se je zableščala nad njim; in medtem ko je bil njegov obraz slej ko prej maska, so mišice na hrbtu in na rokah vzvalovile in se napele, kakor da jih vzdiguje neubranljiv pritisk od znotraj.

— Sekaj!

— Nemoj! je zahropel Vojvodić srbsko.

Silovito je zamahnil. Rezilo je letelo proti njenim nogam, ampak prav ko bi se moralo po vsakršni pameti zariniti, ga je neka moč preokrenila, rezilo se je zapičilo v tla ob stopalih, pred progo iz isker, zalet pa je možaka potegnil za seboj, presukal ga je, vzdignil, gledalcem se je zdelo, da dolgo, počasi in kot kak gumijast pajac kolobari po zraku, podvil je glavo, podoben telovadcu pri salti, ne, zares je napravil salto, priletel je na tla ter za hip občepel: v napudranem obrazu so gorele ustnice, nič drugega.

Starec je pocedil med zobmi: — Damiata! Damiata! Duh je močnejši! Kaj je torej to, kar vidiš?

— Drevo!

In pognal se je kvišku. Sekirica je spet zarezala v prekrížane barve, senca je hušknila čez pokrajino na kulisah. Vsakič ko je udaril, je šla ostrina bolj tesno ob njenem telesu, vsakič jo je nevidni oklep odbil.

Ženska je imela zaprte oči, roke ob stegnih so se pregibale, kakor bi plavala.

Udaril je z desne, nad ramo, proti vratu.

Proti prsim: enkrat, dvakrat, trikrat, vsakič hitreje.

V kotu, čisto zadaj, se je sukljalo cviljenje otroka ali ženske, nič glasnejše od cviljenja miši. Kotnik je drevenel, zavest, kdo je in kaj je, mu je ugašala, nosilo ga je skoz sotesko, skoz lastno kri, ki je bučala in se spreminjala v ognjeno pršavico. Naslanjal se je na soseda, ni čutil smradu; igra pred njim je bila več od tega, kar je bilo nekoč njegovo življenje.

Tesno ob roki, za las.

Mahoma je videl, kako se je čelo mladega komedijanta posulo z znojem. Videl je tudi stari; in očitno ni spregledal, da so se dotlej tope oči pokrile z emajlnim leskom.

— Dayadhvam! je viknil! slišati je bilo, kot bi jezna ptica preletela kotlino. — To je živo bitje!

Človek s sekiro je stal za ženo; žena je visela v zraku; sekira je visela v zraku, njen obris se je izčrtaval na koscu zastora pod stropom, držal jo je z obema rokama tolikanj čvrsto, da so mu bili prsti obeljeni; nato je mahnil.

Nihče ni nikoli znal povedati, kako se je zgodilo: vsi so videli po svoje, vsak po svoje, ampak nikogar ni bilo, ki bi tajil, da je v drobci trenutka ugledal razklano lobanjo in curek krvi in nenadoma širom odprte ter celo izbuljene oči; v resnici je človek omahnil sredi zamaha, tako rekoč sredi resnice, hkrati z udarcem, kakor bi se prelomil — to se je pozneje pač pojasnilo, najsi je bilo še tako čudno in zoper pričevanje lastne zavesti — in ko je padal, je revsnil kot lisjak, če ga obstreliš, kolena so tresnila ob podnice, sekira je zletela pod mizo, kjer jo je prt z resami skrnil.

— Dayadhvam!

Starec je prevrnil paravan. Vijoličasta luč je ugasnila, petrolejke in oranžni laterni so zalivale oder z blago, pomirjujočo barvo in celo gora na osrednji kulisi je postala znana in domača, oblaki so oznanjali vreme.

Ženska ni več lebdela nad tlemi. Videti je bilo, kako zajema sapo; malce je bila upognjena v pasu, dlani je pritiskala ob senca.

Mož je klečal za njo; odmaknila se je, da bi ga ljudje lahko videli: poteze na obrazu so se sesedle, navzlic pudru so mu čez lica stekle gube, sredi katerih je — kakor bi bil nalepljen — tičal karminast, brezizrazen nasmeH.

Starec je oznanil:

— Boj je končan! Duh je zmagal!

V gledišču je bilo dotlej popolnoma tiho. Tisti otrok, ki je cvilil v kotu, je zdavnaj odnehal. Dež in polknica. Nihče se ni zganil. Zdelo se je, da občinstvo ne more dojeti razpleta. Marija je bila prišla k mizi in se naslonila, mož je skočil pokonci, starec pa je izpod škricev izvlekel robec ter si začel brisati roke, kakor obrtnik, kadar odloži delo.

Seveda ni moglo trajati.

Kotnik je slišal Vojvodića, ki je mrmral sam vase. Hotel ga je odvreči proč, kamor koli.

Ravno tedaj se je dva metra za njima sprožilo prismuknjeno ihtenje. Gostilničarka iz Češnjice je opletala okrog sebe, menda ji je zmanjkovalo zraka, klobuk ji je postrani visel na laseh, bila je zaripla, v očeh ji je plapolal izraz resničnega, nenadoma prebujenega strahu.

— Kaj je babnici? je vprašal Kotnikov sosed.

Prebujali so se:

— Tri dni že nori!

— Napodi jo ven!

— Pusti me! je končno ona zarjula iz cvileža in ihtenja. — Pusti me! Meni ni pomoči! Takole me bo potolkel, s sekiro! Ravno tako me bo pobil!

Obrazi so se zverali — zvečine same papirnato blede maske, na katerih skoraj ni bilo izraza, razen prepadenosti, ki jim jo je bila vtisnila čarodejeva igra s smrtjo — a nekateri gledalci so lezli na stole, stegujoč vratove; marsikdo je bržčas mislil, da se prizor nadaljuje tod spodaj.

Zadaj so se obmetavali s hripavimi klici:

— Kaj se dogaja?

— Kdo je to?

— Strah ji je skočil za vrat, ampak prepozno!

— Oštirka iz Češnjice!

— Vidiš! Vidiš! Strah ima velike oči! Boš pomnila, kdaj si ga srala po Resnem, baba oderuška!

— Njen Hrvat je na rajži. Ko se bo vrnil, bo ples! Oni pravijo kolo, kajne?

Vračala je: — Pobil me bo, jaz vem, da me bo, ampak vi, drekači, sirote bajtarske, vi ne boste žrli na moji sedmini!

— Vrzi jo ven! Na dež jo trešči, naj se tam ohladi!

Začelo se je prerivanje, do kraja oznojeni ljudje so se suvali kar na slepo, iz veže je odmevalo krohotanje, kajti gostilničarka, ki jo je mešetar navsezadnje uspel zvleči ven, sploh ni vedela, kam hoče in kaj hoče, pa je brcala med podboji: fant s preklano ustnico ji je stopil na krilo, svila se je preparala, pokazala se je blatna spodnjica.

V prvi vrsti so ljudje vstajali. Nad vsemi se je zibala kopa Adalisine frizure.

— Incredible! je zahreščala: peta na črepinji; naokrog so kimali klo-buki.

Kazalo je, da prireditev razpada, čeprav je minilo le nekaj trenutkov od tiste popolne, brezglasne zamaknenosti, ko je sekira opletala okrog lebdeče ženske. Kotnik je pomislil: Kakor da med smrtjo in brezglavostjo sploh ni ničesar, kot da se zlivata . . . Kaj bo napravil starec?

Starec je dvakrat plosknil.

— Neče im vratiti dušu! je zinil Vojvodić v svojem jeziku; Kotnik ni razumel, toda videl je: komedijant je ulovil s pogledom tod en obraz, tam enega, zbiral jih je pod razkriljenimi dlanmi in se igral z nasmehom.

Razgrajači so jeli opozarjati drug drugega, da prireditev ni končana. Murnikov koncipient je stopil na stopničko in mahaje s sporedom terjal red, spodobnost, disciplino. Hrušč je res pojenjaval, ljudje so spet sedali. Marsikdo se je hahljal v dlan iz zadrege zavoljo prostaštev, ki so tako čudno izbruhnili. Pozornost se je znova obrnila proti odru; nazadnje je bilo slišati le še trmasto vpitje gostilničarke, s katero se je bodlo nekaj pijancev v pred-dverju, a zaprli so vrata in glasovi so se oddaljili.

Gospa Kotnikova, Adalisa in Irma so stale ob sedežih; Kotnik je opazil, da je njegova žena hudo blede. Starec je stopil prav do roba odra, napravil je reverenco pred damami, pri tem pa je priprl veke, kot bi jih rotill, naj vendar potrpijo, in kot bi jih hotel potihem prepričati, kako je njegova umetnost navsezadnje v prvi vrsti namenjena ravno njim, ker jo samo one lahko pravično ovrednotijo.

Res so sedle.

Zelenina Irmine in Marijine obleke sta se za hip prekrizali.

— Ali ni bilo poučno, gospoda, kar smo ravnokar doživeli? je vprašal komedijant. Zaničljivo je gledal proti veži. — Nič novega! Demonstracija skrivnostnih sil, s katerimi je opletena naša usoda, utegne kdaj sprožiti prav klavrne posledice pri ljudeh šibke duhovnosti in nizke nrvnosti. Toda, spoštovane dame, cenjeni prijatelji: duh je enovit, čeprav je neenakomerno porazdeljen. Morda ste slišali, ko sem prejle izrekel besedo »dayadhvam«? Oh, častitljiva knjiga! Oh, častitljive besede, do katerih Aleksander Veliki ni dospel! . . . Naj vam povem, kaj pomeni? »Dayadhvam« pomeni . . . glas se mi trese, glejte, zavoljo približnosti, ki jo bom zagrešil . . . »dayadhvam« pomeni »sočustvuj!« Svetle sile so mi pomagale, da sem vzdignil tistole žensko od tal, videli ste, nihče ne more reči »nisem videl!« in videli ste, kako je lebdela na iskreci se preprogi, kakor bi bila brez teže, potem ste videli: v možu sem sprožil temne sile, užgal sem nevaren ogenj, podpihal sem žerjavico črne magije, vzdignil sem sekuro . . .

Nenadoma je spremenil govorico; prehod je trajal nemara dve sekundi; guba se mu je zarezala med obrvi.

— To je stalna igra našega življenja! Vsi jo poznate! Vsi ste že kdaj držali sekuro v rokah. Vsaj v domišljiji. Vseeno. Meščani. Bajtarji. Gruntarji. Vsakdo ima koga, ki bi ga hotel posekati! Taki smo! Taki ste! Tudi vi!

Komaj je bilo izrečeno, sta se Kotnik in Vojvodić spogledala, a najbrž je tako napravilo še več ljudi v dvorani, kar govori v korist misli, da se je starec tokrat bolj zanašal na učinek misli kot na hipnotizersko moč, no, morda ga je zanesla strast, kajti bil je videti vzdražen, glas, s katerim je dotlej opletal kakor s pernatim omelcem, mu je postal hrapav, nepriljuden, izzivalen; Kotniku pa je skoz možgane, ki so ga tiščali kot kakšna čelada, zletelo majhno spoznanje — drobna mušica nas včasih zlodjevo speče v očesu —: vse, s čimer se je bodel v življenju, vsi njegovi posli, vse njegove mahinacije, vsa njegova zagrizenost, vse navade, vsa preteklost, vsi nameni, vsa prevzetnost, vse navade drugih, vsi obupi, vse je bilo nenadoma nevažno spričo resnice o večni sekiri, naperjeni zoper sočloveka; in celo ljubezenske vrtoglavice, ki so mu tako rekoč preobrnilo kožo in spremešale drob, so postale le spremljavne, domišljajske igre v neznanski predstavi vseobčega nasilja.

Peter: Kam greste?

Miličnik: Dosti je teh oslarij!

Peter: Srečno!

Azra: Na svidenje! Midva ne bova tekala za njimi!

Peter: Tale miličnik bo staknil pljučnico. Česa pa se ti, Azra, pravzaprav bojiš?

Azra: Preteklosti. Pri sebi in pri drugih. Ker te imam rada. Ne morem nazaj na tisti prazni vrt med očetovo hišo in delavnico. Ker te imam rada. Ne morem nazaj v štosiranje med Ljubljano in Portorožem in med Bledom in Zagrebom. Ker te imam rada. Ali misliš, da jaz nimam preteklosti?

Peter: Tisti streljarnar vendar . . .

Azra: Če bi ti vsaj rekel, da naj zaradi sočutja tekava in se ženeva . . .

Peter: Razumem!

Azra: Do gostilne morava! Zgubili smo se kot kakšne kmečke tete, ki jih je fajmošter prignal v Benetke ali Padovo.

Profesor Sirknik se je ob Albančevem pultu na moč vljudno zahvalil za dobljene informacije, spričo katerih so mu obrvi zlezle skoraj na sredo čela.

Nato stopi k Ludvik in reče:

— Ali zdaj vidite, Ludvik, kako se nam včasih skrivnosti, ki smo si z njimi razbijali glavo, pokažejo v vseh pogledih neskrivnostne, čeprav pretresljive?

— Pač res! Pač res! pravi Ludvik in poplakne baklave. — Ampak . . . oh, povedati morava ostalim! Treba bo v dež, nič ne pomaga!

— Moj slamnik je zdržal hujše nalive! Plastika. Moderno. Neestetsko. Vendar: praktično!

— Ker smo, gospoda, bržkone nekoliko preveč napeli vaše živce, ker smo skoraj na vrat na nos skočili v mejna področja čarodejske umetnosti, tam pa je srhljivo in nevarno, ker smo torej mi, vaši ponižni služabniki, sami sebe in vas čez mero obremenili, bo prav, če se za kratek čas lotimo malce lahkotnejših in . . . glejte, beseda rojeva besedo! . . . kratkočasnejših iger. Marsikatero sem posnel po izkušnjah prijatelja, profesorja Filiberta Morosinija, priznam! O, pia anima veneziana! Čarodej, ki se ni nikoli pregrešil zoper načela vere, kot ga je bila učila njegova mati! Er liegt in Padua begraben beim heiligen Antonius, an einer wohlgeweihten Stätte zum ewig kühlen Ruhebetto . . . Faust 2925 bis 2929. Pardon! Pardon! Spet sem se pregrešil, ko sem citiral nemške stihe na narodni prireditvi. Kaj morem: pesnik mi tiči v kosteh . . . Oh, kaj pa je tebi šinilo v kosti, fant? Najprej si mi zakričal »dosti šveflanja, dosti čvekanja«, zdaj te meče, kot bi imel svetega Vida ples. Pridi bliže, da te bojo vsi videli! Pridi, nikar se ne brani! Ali te bomo morali prositi? Saj nisi sramežljiv, kajne? Dajte prostor človeku! Tako, vidiš! Boš zlezl na oder? Prosim! Počasčeni bomo! Na, tule je roka! Hopla! Nekam bled si! Kako je mogoče?! Mar nič ne pomagaš očetu na polju, da bi ti sonce, ki je vir zdravja, dalo barvo, kakršna se spodobi kmetiču, če ni zapečkar in oštarijski junak . . .? Jej, jej, najbrž puščaš očeta samoga, naj gara! In mater, mučenico! Bledikava barva je vendar za gospodo, gospoda sedi v utici in prigrizuje janeževe upognjence h kavi ali čaju. Čakaj! Morda sem se zmotil, ker so me ukanile stare oči, morda sploh nisi kmečki fant, ampak fina gospodična pod parazolom . . . ja, lej, ga že imaš, parazol, in prav imenitno ga sukaš nad glavo . . . in se sprehajaš po trgu gor in dol, gor in dol . . . s pragov te pozdravljajo prodajalci, ja, tamle je mesar, tamle je gospod Kotnik, gospod dekan gre mimo in, kajpada, njega človek malo drugače pozdravi, taka je navada . . .

Fant, ki ga je stavec hipnotizersko privedel na oder, je bil tisti, od katerega se je bila v veži obregovala oštirka, češ, naj se usmraja po domači vasi; res je kriknil »dosti šveflanja, dosti čvekanja«, ampak bil je samo trobenta drugih ljudi, naveličanih komedijantovega učenjakarstva; zdaj je na

odru uganjal, kar mu je narekovala tuja volja: stopical je, da se je spotikal ob lastne blatne čevlje, nad glavo je kot sončnik sukal čarodejevo palico s peresi, poklanjal se je na levo in desno, migal z zadnjico in se pačil. Obraz je imel čisto bled.

Dvorana se je stresala od smeha, dežja skoraj ni bilo več slišati.

Marija in njen mož sta stala ob kulisah.

Kotnik je slutil, kako se bo zadeva razvijala, slutil je tudi, da bo igra, ki jo je starec igraje sprožil, zašla v nevarnejše vode, da se bo stopnjevala. Na obrazih meščanov je čital samozadovoljnost, privoščljivost: pavliha je prišel iz okolice in iz bajtarije.

— Ali vidite, gospoda, je hitro napletal čarodej in se kakor podlasica smukal pred mladeničem. — ali vidite, kakšno krasno dekle se sprehaja po našem trgu? Zardela je, ubožica, sramežljivost jo kolje, čemur se ne smemo čuditi, sploh ne, rajši jo pohvalimo zavoljo tega, kajti nedolžnost je vse bolj redka rožica . . . Kako? Kako, prosim? Seveda! »Na licih rožice cveto, v nebeško dver ozira se oko!« Ne, prosim, to ni smešno! Gospodična, oj, ojoj, na krilu se vam je odpel gumb in vezalka se vam vleče za čevljem! Tule je mirna veža, tule boste vse uredili. Psssst! Ne motimo je pri intimnem opravlilu, rajši preudarimo, kakšna nuja jo žene po trgu gor in dol, gor in dol, ko je vendar okoli mesta vse polno prikupnih kotičkov, kot nalašč ustvarjenih za dekliške sanjarije! Slutim . . . slutim . . . slutim . . . in srce mi trepeče . . . ojoj, slutim, da je na deviškem snegu nekdo zakuril kres! Ljubezen! In morda ste kres zakurili ravno vi, ki se tamle zadaj tako hrupno smejete . . . Pridite . . . pridite . . . ne dopustite . . . nihče vas ne sme prehiteti! o, pač, še eden . . . in še eden . . . koliko ljudstva, marsikateri nož se je že brusil zavoljo lepih oči! Vi tudi?! Izvolite!

Drug za drugim so fantje cepali na oder.

Nobeden se ni mogel upreti.

Ravnokar še nasmejana usta so se stisnila.

Pogledi so postali stekleni, obenem sanjarski in izgubljeni.

— Izvolite, gospodje!

Bili so povečini izmed zastonjkarjev in razgrajačev, zato je morda marsikdo domneval, da jih komedijant na šaljiv način kaznuje za norčije, ki so jih poprej uganjali na rovaš nastopajočih meščanov; kakor že: motovili so se, opletali so sem in tja, prave jesenske muhe, vsi pa so morali igrati oboževalce dekleta, v katerega je bil prečaran njihov vrstnik.

Smeh v dvorani je postajal krčevit. Ločnikarica se je tolkla po stegnih in cvilila:

— Jezus, crknila bom od smeha!

Iz ozadja je nekdo vrgel: — Tvoj stari bi se zapil od sreče, ko bi ti crknila!

Poteze na Vojvodičevem obrazu so bile prepadene, pa tudi trde. Kaplje so polzele po licih kakor po kamnu.

Edino komedijant se ni zdel prav nič krčevit, gibal se je s sanjsko lahkoto, s škrici je opletal po gojencih.

— Pazite, že prihaja! je šepetal. — Si je že uredila toaleta! Nikar tako štorasto! Nikar tako rogovilasto, dragi gospodje! Saj ste vendar gospodje! Hodite s kratkim, odmerjenim korakom! Kam pa vi, prosim?!

Mladenič, ki je imel preklano ustnico, se je zapletel sosedu med noge, da sta skoraj telebnila po tleh, potlej sta obtičala v nekakem objemu in topo zijala drug v drugega.

— Očala ste pozabili, prijatelj! Saj to vendar ni ona! Nos imate, če vas oči izdajajo.

Obrnil se je k mladeniču s parazolom:

— Gospodična, ali ste končno ugledali tistega, ki je na snegu vaše čednosti prižgal ogenj? Sramežljivost vam brani vreči pogled naokrog, vem, ampak nekoč, morda prav kmalu, bo udarila ura, ko se nam bo treba odločiti, saj si ne morem misliti, da nam . . . oh, roža te doline! oh, nagelj resenskih balkonov! . . . da nam boste izginili za samostanskimi zidovi! Ali vendarle?! Kaj vidim! Nataknili ste si pajčolan Jezusove neveste!

Vse več obrazov je bilo v špranjah med kulisami. Lovci in nastopajoči.

Pucihar je rezgetal, nekje je staknil zvonec, s katerim so naznanjali začetek predstave, cingljal je kot pri povzdigovanju, mladenič pa je s sklenjenimi rokami, s pobožno nagnjeno glavo stal zraven kitajske laterne in oponašal nuno.

— Saj ji vendar ne boste dovolili oditi! je jeknil stari; pri tem je sunil z rokami kvišku, da so mu zaškrtali členki. — Mar bo naša dolina izgubila svoj okras?! Kje je vaša močatost?! Zahtevajte, kar vam gre! Ne! Ne! Bodite rajši viteški! Prosite jo, naj se odreče nebeškemu ženitovanju!

Komaj je izgovoril — stali so v polkrogu pod nihalom njegovega pogleda — je svojevrsten drget preletel mlade može; drugemu za drugim se je zapisala na obraz bridkost, čeprav niso zmogli glasu, ali ravno zato, drug za drugim so s pogledom in z napetostjo vsega telesa in s kretnjami moledovali, naj izvoljena devica ostane med njimi, naj si izbere katerega od njih; in ti bajtarski sinovi v zatohlih oblekah in ti mestni postopači z oguljenimi ovratniki, so počeli stvari, o katerih niso nikoli sanjali: mozoljasti Lojze si je pritiskal desnico na srce in hitro utripal z vekami, zraven njega pa je prekljast blondinec obupano zmajeval z glavo, Lipnikov Franc je škripal z zobmi, črnuh, ki je bil prišel s klobukom na oder, ga je snel, mečkal ga je pred trebuhom, spodnja ustnica se mu je povešala, največji med njimi, Lenčkov iz Češnjice, pa je pokleknil na eno koleno, in ker je Pucihar še vedno pozvanjal, se je res zdelo, kakor da je pri maši.

Zadaj so se kulise razmikale. Lovci in čitalniški člani so se gnetli v polmraku.

Marija je stala na levi strani, mož na desni; zbudjala sta vtis figuric pod zvonom iz stekla, kajti niti malo se nista zganila; oblivala ju je oranžna luč, po kateri so plavali zmaji.

Kotnik je videl:

Adaliso, profil skobca, dvoličen izraz okoli ustnic, napol stud, napol užitek; liso Depupisove pleše; ženino vročico na bledici; Irmin vrat pod

pepelnatimi lasmi, in ta vrat je kazal, kako je napeta, kako se v njej gosti odpor.

Vojvodić je zahropel: — Res jim bo požrl dušo!

Tudi pozneje nihče ni vedel, koliko časa je trajalo.

Smeh se je upehal, postajal je težak in moten kakor zrak v dvorani. Na obrazih meščanov je še zmerom ležal izraz privoščljivosti, nekakšnega zadoščenja: v komediji so igrali ljudje, ki niso bili iz njihovega sveta.

Blasfemije se ni nihče zavedal, a bili so skoraj sami dobri katoličani.

Potem je starec zadevo presukal.

S pogledom se je započil v ozadje odra, med kulise, nekako privihal nos in vprašal:

— Ali smemo pustiti tolikanj vznemirjene mlade može brez nadzorstva? Stražo bi potrebovali!

Njegova moč je segla tudi tja; snubitev je trajala komaj nekaj drobcev sekunde; trije možje, s katerimi je prekrizal pogled, so polzeli iz teme ter prištorkljali na prizorišče; bili so brez lastne volje, sicer pa podobni kakšnim malce opitim vojakom: svečar Rižnar, postajni načelnik Lukanc, posestnik Mirnik, oblečeni v lovske obleke, s puškami na ramah.

Dvorana je zašumela, klobuki so se zazibali, ljudje so se jeli presedati, da so škripali stoli. Čarodej je segel v mesto. Navzlic omamljenosti: vsak posebej se je zbal sramote, nagote, izgube zavesti.

Lovci so stražili spakujoče se bajtarske sinove, ustnice so se jim po-bešale in vendar so strumno pritezali jermenje dvocevka.

Starec je stegnil prst proti Mariji:

— Tvoje! Damiata!

Stopila je izpod steklenega zvona, postavila se je tako, da je imela pred seboj cel oder; Kotnik je razumel: tudi ona ima moč, to je delitev dela; in res je potlej komedijant živi sliki, ki jo je bil ustvaril, pokazal hrbet, kot da je skrb zanjo zdaj Marijina, sam pa je s korakom plesnega učitelja prišel do roba odra, kjer so petrolejke njegove gumbaste zenice prevlekle s pozlato.

— Mile, mile dame! je dahnil ter si poljubil konice prstov. — Meine Herrschaften! Nobili signori! Sem si morda prislužil vašo grajo, ko sem nاپletel majčkeno burko s tistimile korenjaki?

Ponovil je nemško; Kotnik je opazil, kako je ves usmerjen v prve tri vrste, posebno k njegovima ženskama in k Furlanki; in ona je pri priči reagirala.

— Začetek čarodejstva je nemorala! je rekla tako glasno, tako rezko, tako razločno, da se je menda slišalo na cesto. — V mojih krajih so take prireditve na živinskih sejnih.

Večina ljudi je ni razumela, toda čutili, da, videli so slepečo iskro, ki se je ukresala. Lampretovka je pozneje pravila — nihče ji zavoljo tega ni očital prismuknjenosti — kako je zaprasketalo v konceh njenih las in kako se ji je na korenu jezika hipoma pojavil žveplen okus.

Hipnotizer je bil nekaj časa sklonjen kakor človek, ki so ga mahnili po glavi, pa zdaj čaka, da bo znova padlo. Snel je cilinder. Lasje so se ob petrolejkah bleščali kot srenast sneg, ko zdrсне po njem zarja. Vzravnal se

je in tedaj je bilo prvič ta večer — čeprav samo čisto kratko — mogoče prebrati ali vsaj uganiti možakovo starost.

— Kako strog in kako pravičen očitek! je vzdihnil; ker se je po kotih še lovil odmev Adalisinih besed, je bil vzdih podoben prhutanju perutnic pod gromom.

Naslednji hip pa je potegnil v ris celo dvoranico.

In vendar, ni se dalo spregledati: napor, hud napor, nič več igranja z levo roko.

Vovodič se je stresel, da mu je kanilo od las.

Kotnik je napel vso voljo; hotel je oditi, hotel je odvreči Srba s seboj, a ni mogel: dva uroka — lastni in komedijantov — sta ga vezala.

— Ne bo vzdržala! je zamomljal oni.

— Ali bo vzdržal starec?

Starec sploh ni gledal Furlanke, vendar je njegovo početje, njegovo govorjenje, veljalo le njej, ki ga ni mogla razumeti.

— Seveda, prav gotovo, banalna igra . . . je počasi in kakor tipaje govoril. — Tudi smo zasmradili dvorano bolj, kot je nežnim nosovom ugodno, kajti domnevati smemo, da tisti bledi mladenič morda vendarle pomaga očetu in da je, recimo, kidal gnoj, preden smo ga spremenili v gospodično . . .

Navezal je z ljudmi na balkonu in pri vratih.

— Kidate gnoj, kajne, prijatelji? Na koliko dni si preoblačite gate, prosim? Ni vode, ni mila, ni časa, ni volje, oh, snažnost je draga reč! In prašiči vam obesijo svoj znameniti vonj celo v zakmašne obleke. Tri ali štiri noge se potijo v enem samem čevlju, škornji grejo iz roda v rod, kakor križ, ki ga imate obešenega v bogkovem kotu.

Besede so postajale vse bolj rezke; nihče se ni smejal, nihče ni odgovarjal; potem je trdo postavil stavek, ki ga je pri priči prevedel v nemščino ter italijanščino.

— Žal: ljubezen in smrt smrdita pri vseh enako!

— Protestiram! je skoraj zavreščala Adalisa.

Gospa Kotnikova si je pokrila obraz, na upognjenem hrbtu so se ji pod svilo izrisala vretenca.

Depupisa ni bilo videti.

Irma pa je nekako rasla na sedežu; ker je po ptičje sukala glavo, so se ji odpeli lasje nad tilnikom, kjer ovratnik ni mogel skriti nabreklih mišic. Na roki je imela vse polno lis.

— Ali ste me razumeli? je vprašal čarodej. Ni pričakoval odgovora, nadaljeval je: — Ist's so grosses Geheimnis, was Gott und der Mensch und die Welt sei? Nein! Doch keiner mag's gern hören; da bleibt es geheim . . . Spet Goethe! Zdaj je res zadosti! Zadnjikrat, obljubim! Morda je tudi v resnici bolje, če prenehamo govoriti o smradu, prijatelji, kajti v tem mestu se je omika visoko povzdignila, v tem mestu se škrobijo rjuhe, v tem mestu se kmečki ošpetlji, kot smo imeli priložnost videti, zalesketajo ko sladkor, če si jih nataknejo gospodične . . . oh, kako krasna igrice! grdo prekinjena igrice! V trugi bomo imeli vsi žagovino, spričo tega pa torej ni vredno raz-

pletati, da ima kdo od vas komaj za kakšnih pet vevnic moke v mentrgi. Nismo se zbrali, da bi jokali nad našo revščino! Loyd triestino in Cosulich line naj nas nekam pišeta! Vrnimo se v čarovnijo! Gospa, ki me je okarala, nam bo morda pokazala prav posebno visoke primere omikane zabave . . . Prepričan sem: ne bo odrekla, navzlic zameri bo pomagala pri mojih skromnih poizkusih, vzdignila jih bo na višjo raven, kot bi jo mogel doseči sam . . . Marija, spusti fante!

Marija je zarisala krog po zraku: bajtarski pobje, lovci, postopači, vajenci, vse, kar se je spakovalo v živi sliki, vse je mahoma zdrsnilo iz učaranosti; zmedeno so se spogledovali, tiščali so v temo za kulisami, kjer pa je bilo že preveč ljudi. Tiho prerivanje.

Marijin mož je srepel proti vratom.

Starec je pomikal pogled od Adalise do Depupisa.

— Kajne, milostljiva, je napletal in komaj se je slišalo, — da še pomnite mladost? Kajne, da ne moremo ničesar izgubiti, če nam je duša dobro podzidana? Obokana klet, suha hiša!

Sila, s katero je tiščal vanjo, je bila velikanska, prenašala se je na vse navzoče; in ko se je koš Adalisinih las počasi, počasi, čisto počasi nagnil kakor v nekakšnem pritrjevanju, so meščani, celo tisti, ki so bili bolj oddaljeni, čutili, kako jim popuščajo mišice na zatilju, kako nehote posnemajo njen gib.

— Osemnajst let imate! Osemnajst let imate! Osemnajst let imate!

Če jo bo premagal, bo premagal sebe! Muči se! je spreletelo Kotnika.

Segla si je v lase in si jih razrahljala; videli so nasmeh, videli so dlesen brez sline.

— Saj mi boste pritrtili, vem: enkrat zagorimo v res čistem ognju! Kje pa smo? Ples, gospodična! Ples! Lestenci in parket! Verona? Vicenza? Udine? Slišite godbo?! Pred odprtim oknom stojite! No . . . no . . . Zavesa plapola . . .

Dolga postava se je odvijala iz sedeža. Kot bi se nekaj lomilo. Odpor. Vendarle! Med odrom in prvo vrsto je bilo vsaj dva metra prostora. Presukala se je, da je bila napol obrnjena proti dvorani. Debele veke so ji napol pokrivalo oči iz antracita.

— Naj ti ljudje vidijo . . . da jim bo malo svetleje v njihovem siromaštvu . . . kako se razgoreva duša dekleta, rojenega na damastu! Osemnajst pomladi in kmalu bo prišla devetnajsta, tole je zadnji ples sezone, l'ultimo ballo della staggione, zvezde niso več safirne, rumenijo kakor lanskoletna pisma, mlačen veter vzdiguje zastore . . . Osemnajst let imate, osemnajst let imate . . . in vendar ste otožni . . . nemir vas stresa!

Bilo je, kot če se zgoščajo sanje — nihče se ni upal odkašljati, polknica pa ni več loputala, marveč le še škripala — bilo je, kot da se je dihanje ustavilo, ko je Adalisino telo, na katerem je viselo vse polno črnih krpic, zares vzdrhtelo.

— Prazno je, ker ni n j e g a ! Ampak, saj bo prišel! Glejte! in komaj je komedijant to izrekel, se je pod njegovimi prsti zalesketala pleša; Depupis je vstal, obrnil se je proti sestrični.

Ponudila mu je roko, bratranec se je sklonil; njene veke iz svinca so se zaman skušale pomakniti navzgor, da bi ves pogled zagorel.

— O mano mansuetta in man' d'amante! Nikoli prepozno! Godba igra! Zadnji ples sezone, zadnji valček večera! Prosim! Zadnji valček!

Kotnik je videl, kako je nekaj sprednjih vrst trznilo v ritmu domišljijske glasbe; ni spregledal, da so se starcu nabrale na čelu kaplje, vedel je, da je moral razpeti silen lok volje; in videl je prijatelja ter maščevalko: Depupis je kar nekako tonil pod Adaliso, zasukala sta se, začela sta plesati na tistem pasu parketa, ki se je iztezal med sedeži in odrom.

Kmečko motoviljenje.

Komedijant je s peto tolkel takt.

Ker je bil Depupis neroden in ker je stopal sestrični na rob krila, je bilo slišati rrrresk, taftasti naborki so se parali.

Nihče se ni smejal.

Vojvodič je sopel kot jetičnik.

Tisti hip, ko je Irma zakričala, je bil pritisk na vrhuncu; ples, v katerem je čarodej sukal Furlanko in Depupisa, je zajel že vse gledalce, glave so se zibale v ukazanem ritmu, klobuki so šušтели tod in tam se je sprožila roka, opisujoč loke, plameni svetilk so se upogibali, ker se je ozračje spre- mešalo.

— Dosti sramote! Nehajte! Pri priči nehajte! je zavpila s tolikšno močjo, da si je Lampretovka samogibno pokrila ušesa.

Potem se je komedija odmotala hitreje, kot bi mogel dojeti en sam človek, celo če bi večina ne bila pod hipnozo in napol omamljena. Pucihar je pravil: — Zame so ženske, ne da bi se hvalil, odprta knjiga, ampak tisti- krat mi je vzelo sapo! Ali sem bil slep? Saj sem vendar poznal to Kotnikovo gospodično, ki je bila že skoraj stara frajla! Pa ti stoji tam z dvignjenimi rokami in žuga kakor kakšna srednjeveška opatinja, od besa ima čisto bele oči in čisto bele ustnice, rjove, vzpenja se na prste . . . Kaj da je kričala? Same komande, bog mi je priča! Da starec počne svinjarije, da je obsedenec, da mora nemudoma nehati . . . Nazadnje, tega se živo spominjam, je siknila: »Samemu sebi se maščuj, umazanec!« Interesantna podrobnost: bilo je grozno vroče, mi od prvega do zadnjega okopani v znoju, tudi hipnotizer, ona pa bleda in suha ko pivnik.

Prvi krik je zadoščal za Adalisino iztreznenje; omahnila je sredi zasuka, oberoč se je prijela za glavo in se naslonila na sedež. Graščak je obvisel nad njo, ena pola salonske suknje se mu je bila zataknila za pas, odkrivaje polovico mršave zadnjice v črtastih hlačah.

Predsednik Kavšek: — Posledice so bile strašne, toda na vsak način je treba priznati, da je gospodična v tisti minuti ravnala kakor mož, medtem ko smo bili mi . . . bona fide . . . povlečeni v peklenško hipnotizersko zaroto in čisto topoglav! Zamahnila je z roko in rekla: »Fej, pa taki možje! Sramota za meščane, ki jih imajo vandrovski lumpi za norce!«

Gospa Kotnikova je vstala, vendar se je morala držati za naslanjalo pri stolu.

Nekaj deklet je pritisnilo proti veži, kot bi grozila nevarnost požara ali potresa.

Vebrovka je hlipala: — Jezus! Jezus! Zmešalo se mi bo! Tik za njo je bila Luncerjeva žena, ki je stresla pompaduro pod sedež, da je potlej mož stopil na ogledalce in ga strl. Žvižganje je podpiralo Irmino kričanje, lovska piščalka.

Pucicharjeva hčerka je spet hlipala, menda ji je direndaj obudil spomin na ponižanje.

Depupisovemu sosedu — marsikatero noč je imel priložnost poslušati pridige in zmerjanja iz graščine — so usta kar sama zlezla narazen od začudenja; stal je ob zidu, precej spredaj, pa je videl, kako je ujedasta Adalisa planila v Depupisa ter se z vso močjo prižela k njemu; to je opazil še Kotnik, a ni utegnil tuhtati, kaj se godi med njima, važno je bilo tisto, kar je počela Irma; čutil je, da se ne bo mogel izogniti odgovornosti, začel je riniti skoz gnečo, Vojvodić za njim.

— A vi morda mislite, dragi gospod, je tleskal jermenasti glas, — da si lahko privoščite infernalne nesramnosti in da se vam ne bo nihče uprl?!

Res je bila bleda in suha, toda po belini so se vнемale lise. Zdelo se je, kot bi ji starec rasel iz roke, ki jo je stegovala.

— Gospodična, nesporazum, za božjo voljo!

— Razbojništvo!

— Kako morete . . .

— Razbojništvo in prostaštvo!

— Oh! Oh!

Kako je mogoče, da je v trenutku izgubil oblast? je pomislil Kotnik. Prvi krik je hipnotizerju pretrgal žarečo mrežo, v kateri je zibal dvorano; že poprej so se na njegovem čelu pokazale kaplje znoja, zdaj je bil ves oblit.

— Gospodična! je hlastno ponavljal. — Gospodična! Lepo vas prosim, gospodična, nikar tako!

— Molčite!

Lovil je ravnotežje, na silo se je smehljaj, želel je ohraniti videz svetovljana.

— Saj vendar nismo na Angleškem!

— Nismo na Angleškem, ampak tudi tukaj vemo, na kakšni verigi je treba držati popadljivega psa. Osramotili ste damo in užalili ste vse dame, kar jih je tukaj!

— Decentna šala ni še nikomur . . .

— Šalite se z ljudmi vaše baže! V temle mestu ne bo nikoli tako, da bi se meščani bratili s cigani in brusarji in komedijanti in cirkusanti in kar je podobnega ljudstva!

Tisti, ki so bili blizu odra, so videli: komedijant je pritisnil brado ob prsi kakor borilec, če se hoče zbrati.

— Bil sem profesor! je mukoma iztisnil. — Bil sem meščan. Nič naju ne loči, razen moje izobrazbe.

Irma se je zasmejala na vsa usta in se ozrla naokrog; stala je razkoračeno, pod muslinom je bilo čutiti napetost mišic; ker se skoraj nihče ni pri-

družil njenemu smehu, ji je po dekolteju zacvetelo še več živčnih marog; in rogala se je, stopila je k rampi, petrolejke so ji gorele tik pod nosom.

— Profesor?! Slaven profesor, ki našim bajtarskim pobom prodaja Goetheja na štantu! Čudovito, edinstveno! Profesor, ki je zlezel v piramide! Profesor, ki mu osli na dveh nogah jedo iz roke! Ponižni podeželani . . . Profesor, ki mu je kitajski cesar v testamentu zapisal laterne!

Ob začetku dresure je sprožila direndaj, z zadnjimi stavki ga je potlačila; ljudje so onemeli, to žensko so videli prvič.

Ni se hotela, ni se mogla umakniti. Povzela je sovražnikovo govorico.

— In kaj se je zgodilo, gospod profesor, da niste več profesor? Zapustili ste kateder! Ali je lepše v cirkusantskem vozu? Se dobro počutite na slami? Kar ne gre mi v glavo! Vi, ki ste tako sukali naše duše, bi morali biti vsaj malo, vsaj za eno špranjico odkritosrčni in bi nam morali zaupati, čemu ste odnehali! Kajne, saj ni ničesar takega . . . no, da ne bi s m e l i izvedeti?! Ali pač . . .?

Bil je podoben človeku, ki ga odnaša voda.

Čisto tiho: — Je!

— Molk je zlato, če je žandar za grmom! Drži!

— Ne smete izvedeti, gospodična!

Takrat je Irma izustila stavek, o katerem je pozneje pravil Pucichar.

— Pusti torej poštene ljudi pri miru! je treščila s pestjo po rampi, da je petrolejka zaplesala in da se je pokadilo prek odra. — Sam sebi se maščuj, umazanec!

Nepremično zrenje.

Adalisa je ihtela v Depupisovem objemu.

Gospa Kotnikova je ponavljala:

— Es genügt, Irma! Dovolj bo, Irma, prosim te! Es genügt!

Vsi so opazili, kako uročljiva svetloba v komedijantovem pogledu zamira, oko je izginjalo v čedalje bolj zaripli beločnici, med trzaji vek; in vendar se je še kar mučil, naprezal je zadnje sile, vozli so se mu delali po čeljusti in po bradi, plastron srajce se je upogibal pod sunkovitim dihanjem; Kotnik je do zadnjega vlakna lastnega telesa čutil možakov napor, bilo mu je, kot da skupaj vzdigujeta ogromno skalo črne preteklosti.

Spomin na igro o umoru; popoldne ob hiralnici in pripeka. Davnina. Vojvodič mu je tik ob ušesu šepnil:

— Kdo je torej tisti . . .?! Nekaj se pripravlja!

Starec se je obrnil. Bil je podoben človeku, ki ga je oplazila kap. Šel je proti stranskemu portalu in se s čelom naslonil nanj. Noge je imel omehčane.

Marije se ni nihče nadejal.

Poročilo sodnika Kavška: »Člani lovske družine smo bili zbrani na odru, ker se tistikrat še nismo povsem odrekli upanju, da bomo s prikazom v živi sliki lahko zbudili pri občinstvu zanimanje in tudi priznanje, ki ga naše delo prav gotovo zasluži. Izbruh omenjene gospodične — čeprav ne kaže odobravati incidentov in čeprav škandali v mestu Resno, bogme, niso na dnevnem redu — je bil po moji sodbi nasledek drznosti in predrznosti,

s katero je hipnotizer zlorabil zaupljivost tukajšnjega domoljubnega prebivalstva, ko je izpostavljal javnemu porogu tujo damo, katero pa že smemo šteti za svojo, saj je sorodnica tukajšnjega graščaka Depupisa. Ukor, ki ga je gospodična izrekla, je imel hipen učinek. Kot zanimivost velja poudariti okoliščino, da je hipnotična moč, pod katero smo trpeli, na mah odnehala in da se je artist umaknil s svojega mesta. Ravno sem hotel zbrati okoli sebe ude lovske družine ter jih razvrstiti za sliko, kot je bilo domenjeno, kar se z nenadejano akcijo komedijantove snahe sproži dogajanje, kakršnega bi si najbolj črnogled in v fantazijah plavajoč človek ne mogel izmisliti, kakršnega kronike našega mesta še niso zabeležile, in kakršnega — ako bo Bogu po volji — tudi nikoli več ne bojo imele priložnost zabeležiti! Vse se je odvilo z neverjetno naglico, zato kaže opisati nekaj situacij na kar najbolj preprost način. Predvsem se je pokazalo, da je snaha pravzaprav tastov pomočnik in da tudi sama razpolaga s hipnotizersko veščino, medtem ko je sin zbujal dojem podrejene osebe, medija, kot pravijo temu. Med hipnotizerjevo nečedno burko s sorodnico gospoda Depupisa je mladi — ne več prav mladi: podatki so v aktu — komedijant zbiral raztresene rekvizite po deskah in jih zlagal v nekakšen zabojček. Nazadnje je pobral sekirico; ob koncu nastopa je bila padla pod mizo, prekrito s prtom. Stal je pred nami, na desni strani, žena bolj v sredini. Ni kazal znakov zmedenosti ali hudega razburjenja, rajši bi rekli, da je bil apatičen, kajti celo takrat, ko je gospodična usula na njegovega očeta ogenj upravičenega ogorčenja, je strmel v prazno, v naročju pa je pestoval sekirico, ki mu je služila pri nastopu. «

Marija je stopila na rampo, potem se je po dveh stopničkah spustila v dvorano. Z mize je pobrala stekleno kroglo, kakršne imajo vedeževalke. Med tišino je šla proti Irmi; ko bi ne bilo Adalisinega hlipanja in polknice nad vrati: hoja skoz rov.

In Kotniku je neznanska teža vezala ude, kakor da je zasut; smrdel je po vseh prednikih in po revščini cele dežele. Vojvodičev smrad je sam zase visel med smradovi.

— Pazi, Irma! je siknila gospa Kotnikova, kajti nečakinja je gledala za komedijantom.

Zasukala se je.

Obe sta imeli nilsko zelene obleke: Irmino so okoli bokov in pri dnu opasovali trije naborki, toda telo pod njimi je bilo zgneteno kot pri fantu.

Vprašala je: — No, kaj bo dobrega, ženska?

— Prosim vas moram za zamero . . .

— Ne razumem!

Marija je malce vzdigovala obraz, ker je bila manjša; in ker je bila manjša in mehkejša, se je zdela nekako razlita v halji; stegovala je dlan, na kateri je imela kroglo.

— Ne razumem! je ponovila Irma.

— Jaz sem tudi ženska. Razumem vašo jezo. Vzemite tole kroglo, morda vam bo kdaj v zabavo.

Irma ni vzela krogle. Lise na obrazu so se ji spojile, sredi rdečice so se njene ustnice zdele belkaste, čez oči pa so se hitro zvijale žareče niti.

Tedaj se je oglasila teta; zavoljo izčrpanosti se je opirala na stol; krivila je ustnice in z brezmejnimi zaničevanjem šepetala:

— Moj bog, s k o m se sploh pogovarjaš, Irma?!

— Točno, teta! Oprosti!

— No, je potem zlagoma odvrnila Marija, — jaz sem se vam opravičila, za vse nas . . . V resnici pa niste ravnali lepo, gospodična! Nič miline v vas . . .? Nič prijaznosti . . .? Nobenega razumevanja za druge ljudi . . .?

Brez obotavljanja je stopila k Irmi, sklonila se je kakor svetohlinka in nekaj rekla; ni se dalo razumeti.

Kotnik je hipoma razumel, vedel je: nekaj o otroku.

Prvi udarec je padel od zgoraj, obdrsil je komedijantkino lice, zadel krogljo, krogla je padla na tla in se zakotalila pod stole, nato je priletel drugi udarec in tretji in četrti! Irma je pri tem sopla:

— Kurba nemarna! Umazanka! Svinja! Kurba za v hosto! Kurba!

Osuplost je bila tolikšna, da se nihče v dvorani ni zganil, ljudje so se vedli kakor motovilasti pijanci, ki jim je pijača do konca zalila možgane, vsi so samo zijali, blejali, sopli, Adalisino ihtenje je prešlo v stokanje; Marija je stala ko kip, udarci so deževali po njej, niz biserov, s katerimi je imela okrašene lase, se je pretrgal, biseri so se razleteli naokrog, toda nikomur ni prišlo na misel, da bi pobiral.

(Iz Kavškovega poročila: »Gospodična je v besu izustila nekaj besed, ki jih ni mogoče dobesedno citirati v uradnem dopisu, pa tudi v takem napol zasebnem poročilu, kakršnega vam podajam, cenjeni gospod državni pravdnik, jim ni mesta. Med omikanimi sloji našega prebivalstva niso v rabi, zato je bilo tem bolj čudno, da, grozljivo, ko jih je izrekla, čeravno v stanju maksimalne iritiranosti, mladenka iz ene najuglednejših rodovin mesta; ljudje so bili popolnoma konsternirani . . .«)

Kotniku se je utrgalo:

— Irma! Marija!

Irmina roka je obtičala v zamahu; obe sta se obrnili proti klicu; nos se mu je napolnil z njunim vonjem, zdaj je bil enak, vonj iz levnjaka; in na čuden način ju ni več ločil: obojne oči so ga držale hkrati z vonjem. Kakor skoz veliko bučanje je slišal, ko je Marija zamrmrala:

— Nikar, Viktor!

Ljudje so se odmikali, praznina je nastala okoli njega, le Vojvodić se ni zganil.

Nekdo je kriknil: — Glejte!

Nato Vojvodić: — Agent! Vedel sem!

Kavškovo poročilo: »Če smemo vsaj do neke mere verjeti govoricam, je imel mladi komedijant nekaj razlogov za ljubosumnost, kajti trgovec Kotnik, ki je doslej užival sloves silno resne, v poslovnem in npravstvenem pogledu neoporečne osebe, je menda res napletel nekakšno zvezo z njegovo ženo. Dosihmal je komedijant taval v megli — saj veemo, kajne, gospod državni pravdnik, da je mož v teh rečeh najdlje udarjen s slepoto — zdaj pa mu je zgoraj opisani prizor odprl oči, da je sprevidel, kdo je tisti, ki mu je brskal po gnezdu. Seveda je tolikšno, tako strašno ljubosumje znak bol-

nega duha. Posebno opozarjam, da je storilec skoraj prav do trenutka, ko se je pognal v zločin, kazal v vedenju čudaško malobrižnost.«

Rezek krik je letel po dvorani:

— Agent! Evo, agent!

Kotnik je videl sekiro v zraku, zrasla je nad goro z oblaki; videl je obraz, tako natančno kot prvi večer in v nekaki ponovitvi: črno razuro, ki je prebodla puder, ličnice, sence okoli oči; videl je roko in na roki zmaja iz modrih pičic, tetoviranje; videl je ustno votlino brez kaplje slin; videl je prihajati svoj konec, ko se je telo izprožilo; čutil je, da se vzdiguje na prstih, kakor tisti, ki prihaja proti njemu; videl je vrtinec sličic brez pomena, krpice in odrezke, to, kar je bilo njegovo življenje; v lesketanju zenic, zakopanih med hepatične podočnjake, je uzrl strast, kakršne sam ni bil nikoli doživel.

Oni je preskočil petrolejke.

Vojvodić se je pognal vmes, odrinil je Kotnika, da je padel.

Tudi sekira je takrat že padala.

Poročilo sodnika Kavška: »Do tega trenutka ni bilo mogoče ugotoviti — in sprašujem se, če bo sploh kdaj mogoče ugotoviti — ali je imenovani Sima Vojvodić planil pod orožje iz občudovanja vredne, vratolomne predrznosti, recimo junaštva, da bi preprečil umor, ali pa je motive njegovemu ravnanju iskati v njegovem več ko labilnem živčnem ustroju, zaradi katerega je celo med kratkim bivanjem pri nas opetovano počel stvari, ki bi jih po obče veljavnih načelih morali označiti za ekscentrične. (Opozarjam na dopis 27786, kjer je primer S. V. opisan ob upoštevanju sugestij redarstvene uprave; tukajšnje sodišče v danih razmerah ni kompetentno za presojo tega slučaja, saj gre za tujca iz kategorije V-A: domnevno se je odtegnil jurisdikciji svoje dežele.) Smrt je nastopila v trenutku in jo je prisotni zdravnik dr. Garbajs nemudoma atestiral. Prizor je bil tolikanj strašen, da je nastala panika kakor ob naravnih katastrofah. Bati se je bilo požara, kajti ljudje so brezglavo preskakovali stole, ženske so omedlevale, dve svetilki sta se tudi res prevrnili, na srečo brez posledic; skratka, prišlo je do hude zmede, pri katerih je zlovesčco vlogo odigrala vinjenost nekaterih gledalcev in, žal, pozno ugotovljena navzočnost prostakov iz širše okolice mesta. Moram poudariti vlogo naše lovske družine: s skoraj vojaško odločnostjo in strumnostjo je v kar najkrajšem času uspela vzpostaviti red, izprazniti dvorano in zavarovati komedijante pred gnevom množice. Zločinec je odvrigel orožje in pričel hropsti na prav čuden način, zvil se je v klobčič, drgetal je in naši možje so ga morali kakor vrečo odvreči v ozadje odra, kjer so mu pridružili ženo in očeta in ju zastražili prav tako kot onega, kajti po naši presoji se je zločin, vsaj posredno, spočel iz hipnotičarskih manipulacij. Žena je počenila ob možu in mu tiho, nepretrgano nekaj govorila, ne mence se za vse drugo, starec pa se je vedel, kakor bi bil lastna žrtev, se pravi, kakor bi ga bili hipnotizirali; no, ponuja se tudi primerjava s človekom, ki ga je oplazila možganska kap: odprta usta mu je vleklo na stran, oči so se mu prekrile z neko mrežo, udi so mu odrekli pokornost. Trgovec Kotnik je pokleknil ob iznakaženem truplu svojega rešitelja, ni ga bilo mogoče prepričati, naj

se odstrani. S pestjo se je tolkel po glavi in mrmral: — Joj, bedak! Bedak! . . . Potem se je pripetilo še nekaj čudnega. Kotnikova soproga — šibka dama, kateri nihče v mestu ni prisojal, da se bo kdaj izvlekla iz bolezni, pa je nedavno na skoraj čudežen način ozdravela — njegova soproga je torej s stegnjenim prstom pokazala na Kotnika in zavpila: — On je morilec! . . . Brez komentarja, saj razumete, spoštovani gospod državni pravdnik . . . Dama je omedlela; tedaj jo je njena nečakinja, spočetnica afere, če smem tako reči, vzela na roke in jo odnesla med zijali, ne da bi dopustila kakršno koli pomoč. Pet minut pozneje so prihiteli: umorjenčeva soproga, njena gospodinjska pomočnica, večkrat navedeni urar in tovarnar in spé Šalamun, ter trije tujci, umorjenčevi rojaki, med njimi eden v nenavadnem, privihanem obuvalu, ki mu, kot so me poučili, pravijo opanki . . .«

Prišli so koraki. Trije ljudje so poklekli zraven Kotnika. Pokrival si je obraz. Dolgo mu je v zavest pronicalo samo dihanje in vonj ženske obleke.

— Takole se bo vrnil! je čisto tiho dejala ženska. — Ne bo videl Srbije.

Sveča je zaprasketala.

— Rana je čast! je prišlo iz ozadja.

Potem je slišal Šalamuna:

— Reci si, da je bil junak! Ponavljaj! Reci si, da je bil junak, Milica! Samo to misli!

— Ni sina!

Kotnik je odkril obraz; Milica in Šalamun sta bila slepa in ga nista videla in Šalamun je imel sto let; malo bolj zadaj je klečala starka v črnem; ko so se jima oči srečale, je skoz njene udarilo, kot bi se prav blizu sprožil strel.

— Ubio te jaki bog!

— Reci, stric, da nisva kriva, ker sva zamudila!

— Ponavljaj: bil je junak!

Starka je pod ogrinjalom skrivala revolver.

— Reci: ne bi se maral vrniti z njimi!

— Ne bi se vrnil!

Tedaj je s strašnim jokom padla čez moževo truplo, lasje so se ji razsuli po ponjavi, s katero so ga pokrili, in ki se je že dodobra napila krvi, prsti so grebli po rdečih lisah.

Kotnik je vstal.

Visok možak je držal v rokah voščenko, od katere se mu je pocejalo na opanke. Bila sta še dva; eden od njiju je rekel:

— Poštena smrt! Ni umrl v postelji!